

UITGAVE VAN DE STICHTING AMICICANTUS GREGORIANI

Tijdschrift voor gregoriaans

jaargang 31 ■ nummer 3 ■ september 2006

Het TIJDSCHRIFT VOOR

GREGORIAANS is een uitgave van de Stichting Amici Cantus Gregoriani.

Het verschijnt driemaandelijks en richt zich op allen, die zich verbonden weten met het gregoriaans.

Kopij voor het volgende nummer dient **30 oktober** op het redactie-adres binnen te zijn. Inlichtingen, ook voor advertenties, bij de administratie.

Redactie:

Arnoud Heerings, Gerrit van Osch,
Albert Koopmans
e-mail redactie:
tijdschrift@amicicantusgregoriani.nl

Administratie:

Raadhuisstraat 4
6061 EA Posterholt
tel. (0475) 403 502
e-mail administratie:
administratie@amicicantusgregoriani.nl

Bestuur van de Stichting A.C.G.:

A. Zielhorst, *voorzitter*
P. Horbach, *secretaris*
R.A.M. Karsten, *penningmeester*
J. Kwast
B. Lamers

Adres secretaris:

Boshovensestraat 16
5561 AR Riethoven

Abonnementen:

Individueel abonnement:

per kalenderjaar € 24,=

België € 26,=, overige landen € 28,=

Koorabonnement: € 47,=

Losse nummers: (ook van oude jaargangen)
€ 6,50; België € 7,=

Studentenabonnement: € 12,=

Postrekening 39586

Bankrekening 42.06.65.323

alle rekeningen t.n.v. penningmeester
Stichting Amici Cantus Gregoriani
te Posterholt.

Voor abonnementen wende men zich tot de administratie.

Het abonnementsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Abonnementen kunnen op elk moment ingaan en lopen automatisch door, tenzij uiterlijk dertig dagen voor het einde van het kalenderjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de administratie (zie hiervoor). U gelieve adreswijzigingen drie weken van te voren te melden eveneens bij de administratie, met opgave van oud en nieuw adres.

Vormgeving: Karel van den Hurk, Geldrop

Druk: drukkerij Van Stiphout, Helmond

ISSN: 1380-9776

Piepende wagens

Alweer een hele tijd geleden verbleef ik een paar dagen in een klooster ergens in Europa. De monniken waren met weinigen. Tijdens de plechtige Latijnse Mis besloot ik daarom om extra mijn best te doen zodat er het bij het ordinarium eens flink gezongen zou worden. Zo gezegd, zo gedaan. De cantor zette het kyrie in en bij de herhaling van de melodie, zocht ik met een volle stem de cantor op. Mijn buurman - aangemoedigd door mijn enthousiaste zang - deed na enige aarzeling hetzelfde. Ook voor en achter mij begonnen mensen te zingen. Ik keek tevreden om mij heen en mijn blik viel op de cantor die ook mij indringend aankeek. 'Contact' dacht ik.

Tijdens het gloria herhaalde de procedure zich, met dit verschil dat de blik van de cantor zich steeds vaster op mijn persoon vestigde. Ik was mij van geen kwaad bewust en bleef mijn uiterste best doen: 'Quoniam tu solus sanctus' galmde het door de kerk terwijl de cantor en ik onze blikken steeds strakker op elkaar fixeerden. Het 'Cum sancto spiritu' leende zich uitstekend voor een climax en deze mogelijkheid liet ik niet onbenut. Er kwam inmiddels een flink geluid uit de kerk en ook een aantal mannen dat bij een eerdere liturgische aflevering steevast een octaaf te laag meebromde, zong nu op de goede toonhoogte. 'Zingen is echt twee maal bidden' bedacht ik mij en ik was blij dat ik aan deze vermolde boom nog een groen takje ontwaarde.

Maar na het 'Amen' barstte de bom. Met vlamme ogen beende de cantor naar voren en ging een eindje voor mijn bank staan. Hij wees met een uitgestrekte hand naar mij. Ook alle gelovigen in de kerk draaiden verschrikt hun hoofden naar mij om. De cantor gebaarde met twee handen dat ik veel en veel zachter moest zingen (en dacht waarschijnlijk dat beter helemaal mijn mond kon houden). Zo kreeg ik van hem ten overstaande van het gehele bijeengekomen kerkvolk een reprimande. Mijn ondersteunende zang werd niet op prijs gesteld. Mijn volumeknop moest helemaal terug. Omdat ik slechts gast was en je geen ruzie maakt in de liturgie, deed ik wat er gevraagd werd. De Mis werd weer met halve binnensmondse stemmen voortgezet. De piepende wagens van de monniken vervolgden weer ongestoord hun eigen weg.

Verlangen, vrede en vreugde

spirituele aspecten van het gregoriaans

Laten we het begrip 'spiritueel' hier in zijn oudste, specifiek christelijke betekenis gebruiken: levend vanuit de Geest, geestelijk levend. Christenen leven vanuit de heilige Geest, de Geest van God die op Christus neerdaalde en op Hem rustte. Het is diezelfde Geest die ons geschonken wordt bij de sacramenten van doopsel en vormsel, die allerlei gaven geeft die het leven van de kerkgemeenschap mogelijk maken: alle liturgische, catechetische, diaconale en gemeenschap stichtende activiteiten vinden hun oorsprong in het werk van de heilige Geest. Het valt op dat ook uitdrukkelijk de muzikaal-liturgische gaven genoemd worden. Van die Geest zegt de apostel Paulus: 'Laat de Geest u vervullen en zing met elkaar psalmen, hymnen en liederen die de Geest u ingeeft'.¹ Die Geest schenkt gaven en krachten aan de leden van de geloofsgemeenschap. 'Weer anderen ontvangen van de Geest de kracht om wonderen te verrichten, om te profeteren, om te onderscheiden wat wel en wat niet van de Geest afkomstig is, om in klanktaal te spreken of om uit te leggen wat daarvan de betekenis is'.² De Efeziërs-brief ziet het zingen van psalmen, hymnen en liederen blijikbaar als een vrucht van het vervuld-zijn met de Geest. Ook wordt er melding gemaakt van liederen die door de Geest zijn ingegeven. En de eerste brief van Paulus aan de Korinthiërs noemt ook klanktaal, spreken in tongen, ook wel glossolalie genoemd, als gave van de Geest. Waarschijnlijk wordt hier een vorm van samenzang bedoeld zonder woorden of vaste melodieën, in vrije klanken en tonen. Zingen ter ere Gods is een gave van de Geest.

In de taal van de Bijbel wordt hetzelfde woord gebruikt voor adem en voor geest. God blaast de mens bij de schepping de adem in.³ Onze adem is het meest duidelijke beeld van ons levend-zijn. Wij ademen in en uit, wij ontvangen en geven, wij concentreren en ontspannen ons. Een goed, zuiver gebruik van onze adem is de basis voor ons spreken en zingen. Gods Geest is als een windvlaag die met Pinksteren de apostelen vervulde en hen op luide toon in vreemde talen deed spreken;⁴ Gods Geest is als de adem die mensen leven geeft en doet zingen. Maar niet alleen in de zingende gemeenschap van gelovigen kunnen wij de werking van Gods Geest aanwijzen. Ook in de ziel van iedere mens werkt die Geest van heiliging. Paulus spreekt er in de Galatenbrief over: 'Laat u leiden door de Geest, dan bent u niet gericht op eigen begeerten. De vrucht van de Geest is liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing'.⁵ Het uiterlijk werken van de Geest en de innerlijke vruchten van de Geest zullen met elkaar overeenstemmen. Daarom kan het niet anders dan dat deze vruchten van de Geest die in onze ziel groeien, zich ook uiten in het spreken en zingen van onze mond. 'Verrichten wij ons psalmgezing zo, dat ons hart in harmonie is met onze stem.', zegt de Regel van Benedictus.⁶

Over de kerkzang in de vroege Kerk weten wij niet veel. Er is zeker veel gezongen. Er zijn oude teksten van gezangen bewaard, al in het Nieuwe Testament. In de huiskerken van het begin was de zang eenvoudig; vanaf de tweede eeuw weet men van christelijke cantores.

Men zong refreinzangen, improviserende solozang op Schriftteksten en cantillatie, reciterend voordragen van Schriftteksten en gebeden. Vanaf de kerkvrede en het ontstaan van de Rijkskerk in de 4e eeuw gebruikt men grotere kerkgebouwen en krijgt de liturgische zang verdere kansen om zich te ontwikkelen. Voortbordurend op de joodse synagogale zang ontstaat in Rome tussen de vijfde en de negende eeuw, in de chaotische en gevaarlijke tijden van de grote volksverhuizing, een nieuw soort zingen, dat 'gregoriaans' wordt genoemd. De christelijke gemeenschap wendt zich zingend tot God, met de teksten van de heilige Schrift, de psalmen en profeten. Het is muziek van een verstild, naar binnen gekeerd karakter, muziek die vooral mystiek is: zoeken naar God, innig maar beheerst en afstandelijk⁷, maar ook lofprijzen van God, rijk en vreugdevol. Het gregoriaans ontstaat puur als gebruiksmuziek, in dienst van het woord en ter begeleiding van de liturgische handeling. Het werd niet als een gegeven van esthetisch genoegen ervaren, als een grootheid op zichzelf en voor zichzelf, maar om de woordoverdracht te ondersteunen, om verkondiging, gebed en lofprijzing zeggingskracht te geven⁸.

Voor het zingen van de psalmen ontwikkelt zich de antifonale wisselzang en ontstaan antifonen, op muziek gezette psalmteksten die ook meteen de toonsoort aangeven voor de erna te zingen psalm. Er ontstaan hymnen. Er ontstaan gezangen voor de mis: de gradualepsalm die aansluit bij de eerste Schriftlezing, de antifoon en de psalm van de introitus, gezangen bij de intocht van de celebranten, antifonen bij de offerande- en de communieprocessies. Er ontstaan litanieën en acclamaties en lofzangen, alles ten dienste van het gebed, ten dienste van de hulde aan Christus, de Verrezene, de Aanwezige. 'Enkel voor een dergelijk alle verstand te boven gaand geheim (het tot

zijn gelovigen komen van Christus in de gedaante van brood en wijn) is een omkleeding van lagen en lagen lofprijzing zinvol.'⁹ Een nieuwe muziek ontstaat, in het leven geroepen door het mysterie van de eucharistie.

Gregoriaans is liturgische muziek en spirituele muziek. In de liturgie wordt God geprezen, het evangelie verkondigd en wordt Christus' levensoffer herdacht en present gesteld. De liturgische gezangen die deze centrale handelingen begeleiden weerspiegelen enerzijds het geheim, de glorie van God. Zij geven ons een glimp van de hemelse werkelijkheid die in Christus, het Woord, ons aards bestaan is komen delen. Anderzijds drukken deze gezangen ons antwoord uit: ons besef van broosheid en schuld, ons vertrouwen, onze hoop, ons verlangen naar zuiverheid en onschuld en onze blijdschap. De gregoriaanse kerkzang is een instrument om de objectieve werkelijkheid van de liturgie en de subjectieve, persoonlijke geloofsbeleving nauw met elkaar te verbinden.

In navolging van de cultuurhistoricus C. Sachs omschrijft Helene Nolthenius de cultuurperiode waarin het gregoriaans is ontstaan als 'ethos', tegenover het 'pathos' van de eraan voorafgaande periode van het Hellenisme. Men zou ook van introvert tegenover extravert kunnen spreken, of abstract tegenover concreet, of idealistisch tegenover naturalistisch. De kenmerken van het gregoriaans zijn: ingekeerd, evenwichtig, verstild. Waar ethos opkomt worden perspectief (in de beeldende kunst) en polyfonie verwaarloosd. Het aardse wordt er niet om zichzelf gezocht, maar als teken van de geestelijke, bovenaardse werkelijkheid. Voorbij het concrete, aardse en materiële wordt gestreefd naar het abstracte, hemelse, het geestelijke, de werkelijkheid van God die zich in en door het aardse laat kennen, maar daarmee nooit samenvalt.

'Als gij dan met Christus ten leven zijt gewekt, zoekt wat boven is, waar Christus zetelt aan de rechterhand Gods. Zint op het hemelse, niet op het aardse'.¹⁰ Deze tegenstelling is verwant met de tegenstelling die Paulus oproept tussen het vlees (het egoïsme) en de geest¹¹. Leven volgens de Geest vraagt van mensen om zich niet te hechten aan het aardse. Wie gregoriaans hoort zingen wordt meteen getroffen door de opstijgende, lichte, haast zwevende melodieën. Het is muziek die je optilt, je verheft en je losmaakt van aardse zaken. Het is een onthecht en onthechtend zingen. Dit alles betekent niet dat het gregoriaans afkerig is van het lichaam en de aarde. Wij zijn geen engelen en in deze zang zingen mensen van vlees en bloed. Het gregoriaans ademt ook een aanvaarding van en vreugde in het lichamelijke leven op aarde, zoals we dat in Gods licht mogen leven.

Laten we terugkeren naar de negen vruchten van de Geest die Paulus in zijn Galatenbrief onderscheidt: liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Gaat het hier puur om mooie menselijke eigenschappen, deugden die onze omgang met elkaar karakteriseren? Nee, het zijn in de eerste plaats resultaten, vruchten van de werkzaamheid van Gods Geest in ons. Wie zich blootstelt aan Gods Geest wordt zo! En zou het dan waar kunnen zijn dat die geestesgesteldheid ook tot uiting komt in de melodieën die je zingt en de wijze waarop je ze zingt? In het zich ontplooiende westerse christendom ontwikkelde zich een christelijke ethiek, een christelijke levenswijze, maar ook een biddende zangwijze. Is het te gewaagd om te stellen dat de christelijke levenshouding die liturgische zang gevormd en gekleurd heeft? *Liefde tot God* wordt uitgedrukt in het zingen dat niets wil bereiken, alleen met het hart bij God wil zijn in de belangeloosheid van de lofprijzing.

Vreugde om de verlossing vinden we vooral in de Paasliturgie, het Exsultet en de rijk versierde allelujaverzen die de verrezen Heer bejubelen¹². *Vrede* kent het gregoriaans bijna steeds: het ademt rust, evenwicht, innerlijke harmonie. Het zingt in de dodenliturgie van een vrede en een rust die onze voorstellingen te boven gaan, maar die in het Requiem en het Lux Aeterna toch invoelbaar worden. Aan wie zich geeft en mee laat nemen geeft deze wijze van zingen *geduld* doordat ze niet de haast en de snelheid en de onrust van het leven in de wereld kent. *Vriendelijkheid* straalt het gregoriaans uit doordat het aan vele menselijke emoties, verdriet en vreugde, zekerheid en twijfel, rust en worsteling, ruimte geeft en ze ook altijd betreft op de liefde van God. *Goedheid* doet ons aan de gulheid van de Schepper denken. Het goede leven op aarde wordt weerspiegeld in de lofzangen van het gregoriaanse repertoire, bezongen als geschenk van Gods menslievendheid. *Geloof* impliceert vertrouwen op en overgave aan God. Het is de basishouding van de christen. In het evangelie roept Jezus voortdurend op tot gelovig vertrouwen. Dat betekent: aardse zekerheden los durven laten en het onbekende tegemoet durven gaan. Het loslaten van dat aardse en het je toevertrouwen aan het geheim van God is inderdaad een aspect van deze oudste westerse zangkunst. Gregoriaans kent alleen een ingehouden emotionaliteit. Het romantische kijken van de mens naar zijn eigen gevoelsleven, is de vroege middeleeuwer vreemd. Zijn muziek kenmerkt zich dan ook door een gelijkmatigheid, waarin voor agressie geen plaats is en waarin de mens zich beheerst en zich concentreert op het grote waarheen hij op weg is. Het is daarom muziek waaruit *zachtmoedigheid* en *zelfbeheersing* naar voren komt.

Muziek is niet heilig, zelfs niet het gregoriaans ook al neemt het in de kerk een bevoorrechte positie in¹³.

Muziek kan wel uitdrukking zijn van een geest van heiligheid. Ze kan uitdrukking zijn van het menselijk verlangen naar heiligheid. Want de vruchten van de heiligmakende Geest die wij in verband gebracht hebben met het liturgische zingen, zijn niet altijd bereikbaar en volgroeid. Muziek zingt niet alleen over wat is, maar vooral over wat zal zijn, over wat wij hopen, over de hemelse stad waarnaar wij op weg zijn¹⁴. Het gregoriaans is daarom in de eerste plaats een lied van verlangen. Verlangen naar zuiverheid, naar onschuld, naar vrede, naar God.

Verlangen is zich bewust van het aardse, maar reikt toch naar wat het aardse ontstijgt.

Nergens wordt dat mooier uitgezongen dan in de Adventstijd. De introitusantifoon uit Psalm 25, waarmee de eerste zondag van de Advent en het hele kerkelijk jaar begint luidt: 'Ad te levavi animam meam, Deus meus in te confido'. 'Naar u Heer, gaat mijn verlangen uit, mijn God, op u vertrouw ik'. Moge dat verlangen bezongen blijven in de zangtaal van het gregoriaans, zolang wij onderweg zijn.

NOTEN

- ¹ Efeziërs 5,19. De Schriftcitaten zijn uit de NBV.
- ² 1 Korinthiërs 12,10.
- ³ Genesis 2,7.
- ⁴ Handelingen 2,2 en 4.
- ⁵ Galaten 5, 16 en 22.
- ⁶ De regel van Sint Benedictus, vertaald en ingeleid door F. Vromen osb, Slangenburger 2002, 7e druk.
- ⁷ Nolthenius, p. 10.
- ⁸ Lof Gods, p. 38.
- ⁹ Nolthenius, p. 120.
- ¹⁰ Kolossenzen 3,1-2 KBS 1975.
- ¹¹ Galaten 5,16-18.
- ¹² Nolthenius, p. 36: Over het alleluia, dat aan eind van de vierde eeuw een eigen leven gaat leiden: 'De vrome vrouwen, die rond Hieronymus in Bethlehem leefden, hoorden het als vreugdekreet ('God zij geprezen') onophoudelijk over de velden schallen, en voerden het binnen hun kloostergemeenschap in als signaal. Als roep, maar ook als woordeloos jubelgezag - zo kent Augustinus het - komt het alleluia naar het Westen, waar het Psalmen omlijst en de verrijzenis des Heren toejuicht.'
'Augustinus: Wanneer de mens God niet in woorden kan vatten en evenmin zwijgen, wat blijft hem dan over tenzij de 'jubilus', opdat de grenzeloze wijidheid van zijn vreugde niet belemmerd wordt door de grenspalen van lettergrepen?'
- ¹³ Constitutie over de heilige Liturgie, n. 116.
- ¹⁴ Hebreeën 13,14: Onze stad is immers niet blijvend, wij kijken juist verlangend uit naar de stad die komt.

Johan te Velde (1954), pr., in 1981 afgestudeerd aan de Katholieke Theologische Universiteit Utrecht in systematische theologie en liturgie, pastoor St. Michaël-parochie Emmeloord, regiovicaris Friesland-Noordoostpolder, bisschoppelijk gedelegeerde voor de liturgie in het bisdom Groningen.

Vrouwe Gregoriana

interview met Marie-Louise Egbers

Vrouwe Gregoriana

Op de lome wieken van de eerste echte hittegolf van dit jaar laat ik me door NS naar Breda tuffen. Zo vaak gevraagd: waar in het hofje woon je nou precies? En het pittige antwoord: de koffie staat voor je klaar, je bent altijd welkom! Is er dus al die jaren niet van gekomen, een interview moet forceren. De dubbeldekker is beneden even warm als boven. Ik lees nog eens wat Augustinus Hollaardt ooit op de Academie van de Amici vertelde, en nu schrijft in het Tijdschrift, over de Karolingische Renaissance. Ik laat me ineens afleiden door wat zo meteen te gebeuren staat: was er in dat tijdperk van de Amici ook niet sprake van een soort hergeboorte? Leuke vraag voor Marie-Louise. 'Station Breda' hoor ik en even later sluit de warmte als een deken me weer in. Door het prachtig opgeknapt Valkenbergpark heen en bij de Waalse kerk de poort in: oerrustig kijken al die hofjeshuizen je aan, als herkauwende runderen in de zomerwei, schouder aan schouder, het groen in het midden. Het lijkt Alhambra wel: vanuit het park een muur, van binnen een bergkristal. Meteen rechts naast de poort, daar woont ze, vrouwe Gregoriana. Zo noemde haar ooit eens Gerrit Hulsink en sindsdien voelt ze zich erdoor vereerd, ook vandaag.

'Daar moet het begonnen zijn'

Zuster Marie-Louise werd als jongste uit een gezin van zes kinderen geboren te Hengelo. Vader was architect en veel, vooral onregelmatig van huis, een bezorgde en enigszins strenge vader. Moeder, van beroep oorspronkelijk onderwijzeres, had thuis de touwtjes in handen.

Als vanzelf hoorde toen bij de opvoeding dat je ook muzikles kreeg. Beide ouders zijn 'oerkatholiek', beiden afkomstig uit oerkatholieke gezinnen: er zijn ooms en tantes van Mill Hill, de Karmel, de Zusters van Roosendaal, voor elk een bewuste keuze. En wat misschien nog belangrijker is: het gezin behoorde tot de Lambertusparochie, een baken van rijke, levende liturgie voor het gehele Twente van toen. August Vörding, dirigent/componist en Alfons Gaalman, organist, beiden beroemdheden in hun tijd, luisterden met een groot koor, annex jongenskoor, de vieringen op.

'Onder Vördings leiding zongen ze alles, van Josquin tot de modernen; dat was zowel hun sterkte als hun zwakte. Wat daar gebeurde, op het priesterkoor én op het doksaal, dat trok me. Ik rende om op tijd te zijn. Daar moet het begonnen zijn'. Onder tussen groeide de muzikaliteit aan de piano, onder Gaalmans leiding.

'Keuzevrijheid is beperkt, veel overkomt je'

Na de lagere school, Mulo en Opleiding Kleuterleidsters volgt in 1958 de intrede in de Congregatie te Roosendaal. Een gewone Franciscaner zustercongregatie die zowel het actieve (vooral onderwijs) als het contemplatieve kloosterideaal nastreeft, omdat ze afstamt van de 17de eeuwse Penitenten Recollectinen van de Reform van Limburg o.l.v. Moeder Johanna. Gelukkig betekende deze intrede juist geen breuk met wat ze echt wilde: de muziek in. In tegendeel. Al tijdens het noviciaat (de novicemeesteres was tevens koorleidster) kreeg ze taken toebedeeld inzake het gregoriaans, toen bijna de enige liturgische muziektaal.

Na het noviciaat laat de congregatie haar naar het conservatorium gaan en krijgt ze tevens de taak van koorleidster opgedragen. De congregatie van de Zusters van Roosendaal heeft haar wortels dus in de contemplatie, met het volledige koorgebed, maar is tevens vanaf het begin in 1832 een onderwijscongregatie. Zo ook in de Nederlandse Antillen, Suriname en Chili; in dat laatste land zit momenteel het meeste leven. In Nederland zijn de zusters niet meer in het onderwijs. Wel geven zij bijvoorbeeld lessen aan buitenlanders en doen zij heel veel aan vrijwilligersinzet op het pastoraal-diaconale vlak. 'Wij zijn zeer op elkaar betrokken, al leven en wonen we op zeer pluriforme wijze'. Mede dankzij de congregatie komt Marie-Louise dus op het Brabants Conservatorium te Tilburg. In die drukke jaren tussen 1962 en 1974 behaalde zij de diploma's Piano B, Schoolmuziek en Koor-directie. En dit alles bracht zij tot gelding in de koorzang én in haar muzieklessen aan de Opleiding Kleuterleidsters. 'Als een vis in het water', zo voelde zij zich als docente, vooral in allerlei vrije producties naast het reguliere programma. Even valt ze stil, als ze zich het 'Stabat Mater' van Pergolesi herinnert en de naam Lia Ligthart valt. 'Al die gezichten, die namen: soms kies je ze, meestal kom je ze zomaar tegen.'

Ingrijpende fusiebewegingen in onderwijsland maken een einde aan haar docentschap. Correctie: aan dit docentschap, want inmiddels is doceren haar zwemwater geworden. Ze gaat free-lance werken en weer geeft het hoofdbestuur haar alle ruimte. Het worden de jaren van de Utrechtse Vrouwen Schola, van de specialisatiecursussen SNK/Unisono en van de Amici. En uiteraard blijven haar taken met betrekking tot de koorzang binnen de congregatie en in Breda doorgaan.

En dan zijn we bijna vanzelf aangeland in de actualiteit: de redactie en de Amici.

'Essen: de wedergeboorte van het gregoriaans'

Cruciaal voor al die free-lance-bezigheden noemt zij de cursus te Essen (1984 – 1989). Een groep Nederlanders, onder wie Frater Kees Pouderoyen, nam deel aan een cursus onder leiding van Godehart Joppich te Essen (bedoeld voor cursisten uit Noord-Europa, parallel aan Cremona voor Zuid-Europa). Het zou een lichte cursus worden, verspreid over drie jaren, om de inzichten van Dom Eugène Cardine over te dragen. Het werd een zware cursus van vijf jaren. Maar ook onvergetelijk, met bijdragen van coryfeeën als Agustoni, Göschl en Fischer. Én invloedrijk: de bron voor de drie delen van 'Einführung', voor de stichting AISC-Gre en voor de 'Beiträge'. En voor de tweede keer typeert Marie-Louise deze periode met 'als een vis in het water; met grote vreugde; ik ben het gregoriaans gaan waarderen als liturgische muziek én als Middeleeuwse kunstuiting; het werd iets van mezelf en dat was het tevoren niet'.

Wat was het tevoren dan wel? Een leven van enerzijds bewuste keuzen en anderzijds van wat je overkwam. Na mijn directiestudie onder leiding van Jan Boogaarts vroeg hij me een cursus gregoriaans van hem over te nemen, aangevraagd door zangers uit het Zuiden van het land. En daar rolden weer de cursussen uit voor de Amici. Maar 'Essen' maakte dat ik echt uit eigen kracht ging werken aan koren en cursussen. Op mijn vraag uit de warme trein, is die geschiedenis rond de Amici ook niet een Renaissance, antwoordt Marie-Louise dan ook zonder aarzelen: 'Essen was een hergeboorte'.

'Kern van Essen:

woord-toonverhouding niet enkel beeldend, maar vooral verwijzend'

En nou schiet zij in die rol waarin ik haar jaren terug heb leren kennen. 'Graduale' mompelend vliegt ze naar boven, komt al bladerend naar beneden en... we krijgen les.

Niet uit eigen traktaat - hoewel, dat kan ze ook - maar altijd weer puttend uit haar enorme repertoirekennis.

Voorbeeld 1

Ps. 90, 15. 16 et 1

IN. VIII
RBCKS

I

Nvo-cá-bit me, * et e-go exáu-di-ám e-
um : e-rí-pi-am e-um, et glo-ri-fi-cá-bo

'Invocábit me et ego exáudiam eum, erípiam eum et glorificábo eum'. De tekst van deze introitus geeft een opsomming: verhooren, bevrijden en verheerlijken. Op de eerste zondag van de Veertigdagentijd krijgen we meteen al een verwijzing naar Pasen.

Op dat eerste woord, op de lettergreep '-cá-', hoor je het roepen.

En bij het laatste, op hetzelfde '-cá-', krijg je weer een even opvallend snel melisme. 'Die verwijzing, die roep tot leven, tot verheerlijking, moet je laten horen, overtuigend, vanuit je ziel. En dan ook nog, heel belangrijk, goed uitvoeren!'

Voorbeeld 2

CO. IV
RBCKS

V

I-di-mus *stel-lam e-ius in O-ri-ente, *et
vé-nimus cum mu-né-ri-bus ad-o-rá-re Dómi-num.

De communio 'Vidimus' zegt niets anders dan: kijk naar het Oosten, dáár is het te doen. En even komt in me op wat Marie-Louise zei over de Lambertuskerk, als kind gefascineerd door wat er op het koor, in het Oosten, gebeurt, elke keer weer.

Maar zij gaat verder: 'die salicus op 'vidimus', herhaald bij 'O-riente'. De Phrygische toon, samen met de tritonius op uitgerekend 'Oriente' klinkt ons onwesters in de oren, op deze tekst dus oosters. De rest van de Communio, die brave zin, is voor mij niet belangrijk'.

Thuis, aan de tekstverwerker, herinner ik me dat hoogstandje van haar uit de serie 'Het Kleurenpalet van de Modaliteit' (Tv-Greg. 2005, 30, 2, p.72):

De blik omhoog gericht, naar de ster, naar de hemel. Verwachtingsvol, met hun geloof, met hun zoektocht. Een licht omhoog vliedende salicus ontsluit de melodie: mi-fa-sol. Dan volgt een neerwaartse versiering op het woord vidimus: la-sol-fa-re, om met een krachtige beweging vanuit de sol op te stijgen en zo de ster aan de hemel te plaatsen. Heel fijnzinnig wordt dan de tweede salicus een halve toon hoger geplaatst dan de eerste, ook met dezelfde vliedende beweging. De tritonius die dan ontstaat zet je op de tenen, om je daarna met de modale si-sol-mi uiterst licht maar volledig weer op de grond te laten staan, met de herinnering aan een niet-westers voor de hand liggende melodie.

Leren door studie, waken voor subjectiviteit

Hoe kom je dat allemaal aan de weet? En hoe bereik je de goede uitvoering? Simpel antwoord: 'door studie. Naarmate je meer weet, neemt het onderscheidingsvermogen toe. Als dirigent moet je niet je bevelingen volgen, geen lucht verkopen! Je moet je aanwijzingen kunnen staven. Sedert Essen kon mijn zelfvertrouwen groeien. Alles stoelt nu op ervaring. Je moet blijven analyseren. En de schoonheid, die moeten je studenten, al analyserend, zelf ontdekken'.

Stapels tijdschriften

Ik had ze natuurlijk al gezien. Er was nog maar weinig ruimte om aan de tafel te kunnen schrijven: stapeltjes van opeenvolgende jaargangen. Zegt iets over haar nauwgezet voorbereiden van al haar bezigheden! En al pratend neemt ze stapel na stapel ter hand en raakt één enkel keertje - hoe herkenbaar

van haar cursussen - toch nog even, tot haar eigen verbazing in de war temidden van de eigen ordening. Maar herstel volgt onmiddellijk, toen en ook nu. Niet te verwonderen dat ze heel even van haar apropos raakte, want wat een geschiedenis!

Het begon met 'Kerkoraal' (ja, met één k), het koorblaadje van Silvère van Lieshout, koorleider in Helmond, eerste jaargang 1976. Marie-Louise stapt erin vanaf 1979: de tweede stapel. Dat kwam door de cursus waar Jan Boogaarts haar om gevraagd had. Inmiddels had zich een kring vrienden van het gregoriaans rond het koor van Silvère gevormd, de latere 'Amici Cantus Gregoriani'. De Wardstichting en de Amici vormden oorspronkelijk een personele unie: voor Silvère was het een bijna heilige zaak om de missies van beide stichtingen te verenigen. Marie-Louise zag al snel in, zeker met de inzichten uit Essen, dat dit een doodlopende weg zou gaan worden. De splitsing vond plaats in 1986: Silvère koos voor Ward, de Amici namen Essen als uitgangspunt. Inmiddels, in 1985, was de titel van het tijdschrift al veranderd in de huidige naam. Een klein stapeltje houdt ze nu in de hand: in de jaargangen 1985-1986 ontbreekt de naam van Marie-Louise, de redactie bestond toen alleen uit Jos Leenen en Ton Tromp. De jaargang 1986 is zeer dun. De cursusgroep van Essen neemt over de toekomst van het blad enige belangrijke besluiten; Marie-Louise herinnert zich nog het achterafzaaltje. Vanaf 1987 is zij hoofdredacteur. De eerstvolgende jaargangen zijn telkens gekenmerkt door afbeeldingen uit een bepaald middeleeuws handschrift: Angelica, Albi, Sankt Gallen, enzovoorts. En de jaargangen worden dikker en dikker. Van Stiphout blijft de drukker, tot op heden. En geleidelijk wordt het tijdschrift professioneler, doordat de drukker en de computer zich steeds meer laten gelden. Vanaf 2002 voegt zich daar in de persoon van Karel van den Hurk een professionele vormgever bij.

'Twee enorme redacties'

Ze werkte in vele verschillende redacties. Maar sommige combinaties sprongen eruit. Ze noemt er twee. In de beginjaren negentig: zij met Ike de Loos, Theo de Wit en Martin Verzijl, een jarenlang trouwe, hechte en creatieve club. En de tweede combi, na eerst een overgangsredactie met (evenals Ike gepromoveerd) Marcel Zijlstra en Jolanda Kwast, het viertal Marie-Louise, Marcel, Jolanda en Arnoud Heerings. En met dit kwartet is ontzettend veel aangepakt. En heel aarzelend, verontschuldigend bijna: 'ik merk dat het creatieve elan in dit specifieke metier aan het afnemen is'.

Want elan is er nog, maar selectiever dan ooit. Ze laat het redacteurschap los maar wil de banden met de Amici verder intensiveren voor wat hun cursussen betreft. En dan is er de uitdaging van de Bredase kathedraal: een keer per maand de Eucharistie opluisteren en af en toe de Vespers, of een vrije dienst.

Dit alles met de Begijnhofschola, dat heerlijke atelier waarmee zij ook wat buitengebieden van het gregoriaans aftast. En zij legt uit hoe wijlen Wico Clements haar hiertoe aanmoedigde. Hieruit ontstonden o.a. klankspelen zoals het Driekoningen klankspel en het Antonius klankspel, een combinatie van tekst, gregoriaans, boven-toninstrumenten en summiere beweging.

Verwondering

Ook daarin is zij meesteres: de ruimte die ze krijgt wijselijk te kunnen beperken. We zijn het eens: einde interview. En hoe mooi alles bij elkaar past: de woonstek, het verhaal met de gewilde en ongewilde ontmoetingen, het niet aflatende studeren, het plezier van dingen te doen en vooral Marie-Louises wonderlijke, vreugdevolle renaissance, waaruit zij tevoorschijn kwam als ons aller Vrouwe Gregoriana.

Marie-Louise, heel erg bedankt!

De Begijnhofschola o.l.v. Marie-Louise Egbers

Marie-Louise Egbers

Het kleurenpalet van de modaliteit ⁽⁵⁾

Wezenlijk voor het karakter van een gregoriaanse melodie is zijn modaliteit. Deze heeft te maken met de onderlinge verhouding van het gebruikte tonenmateriaal. Het karakter - en daarmee ook de schoonheid - van een gregoriaanse melodie wordt onder meer bepaald door de modaliteit en de manier waarop daarmee wordt omgegaan.

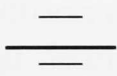
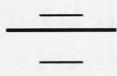
In dit laatste artikel kijken we naar het ontstaan van dat kleurenpalet: in principio.

Ik beperk me tot twee onderwerpen:

- de drie basistonen en hun modaliteit,
- drie vormen van ontwikkeling.

De drie basistonen en hun modaliteit

Binnen ons toonstelsel kan een toon zich in drie verschillende ruimten begeven:

- boven de toon is een hele afstand,
onder de toon is een halve afstand.		Die toon noemen we Do.
Ook Fa verkeert in die situatie.
- boven de toon is een hele afstand,
- onder de toon is een hele afstand.		Die toon noemen we Re.
Ook Sol en La verkeren in die situatie.
- boven de toon is een halve afstand,
- onder de toon is een hele afstand.		Die toon noemen we Mi.
Ook Si verkeert in die situatie.

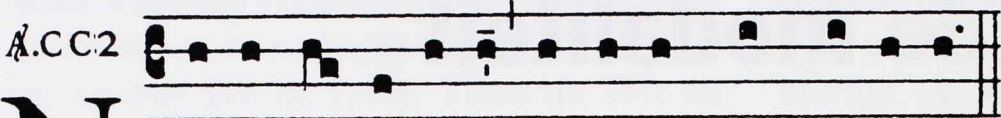
Dit is het begin van modaliteit: de kleur die een bepaalde toon - laten we hem basistoon noemen - krijgt door zijn directe omgeving.

Het gregoriaans is daar begonnen: één basistoon waar om heen gecirkeld wordt; het kenmerk van de oermodaliteit of archaïsche modaliteit.

Wanneer we naar dit repertoire zoeken, kunnen we het beste terecht in het Psalterium Monasticum¹ waar deze zeer oude antifonen instaan. Het zijn gezangen voor de meest gewone dagen van de week.

Vb. 1

Vert. Tuchtig mij niet in uw gramschap.

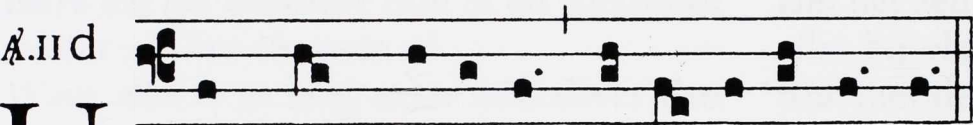

N E in i- ra tu- a * árgu- as me, Dómine.

Dit is een overduidelijke do-antifoon; een versierd recitatiefje om de basistoon heen.

Vb. 2

Vert. Waarom blijft Gij, o Heer, zo onbereikbaar ver?

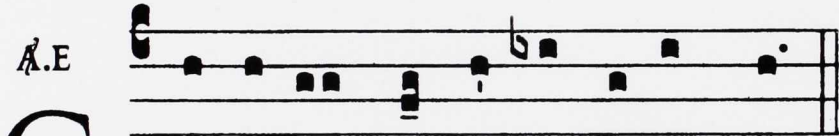

U T quid, Dómine, * reces-sísti longe ?

Deze re-antifoon is wat levendiger. Desondanks is re de leidende toon en aanwezig op de drie belangrijke momenten: het begin, het midden en het einde.

Vb. 3

Vert. Ik riep en Hij heeft mij verhoord.

C Lamá-vi, * et ex-audí-vit me.

Deze mi-antifoon maakt het ons wat lastiger, omdat er enig gegoochel nodig is met de notennamen.

De mi is basistoon, maar hier genoteerd als la. Het gaat immers niet om namen, maar om de juiste toonafstanden. Volgend schemaatje biedt wat ondersteuning:

	fa	sol	la	sa
komen overeen met:	do	re	mi	fa

Drie vormen van ontwikkeling.

De basistoon krijgt in deze paragraaf de naam oercorde. Het moge reeds duidelijk zijn dat er drie oercordes zijn: do, re en mi.

Vanuit elk van deze oercordes zijn er ontwikkelingen geweest die uiteindelijk resulteerden in de verschillende modaliteiten. Hoe kunnen we ons deze ontwikkelingen voorstellen? Dit doen we aan de hand van een voorbeeld.

Vb. 4

Vert. Bevecht die mij bevechten²

Expugna impugnantes me. Euouae.

a AKEN

b LYON
A Rectos RE

c METZ
(VI) DO

d TROYES
IV SI

e VELE MS.
I LA

Verklaring:

- a. Expugna heeft in Aken een levendige melodie, omkransend de oercorde mi.
- b. Door ontwikkeling in Lyon verandert de eindtoon van mi in re door keuze of vergissing.
- c. De ontwikkeling gaat door. In Metz is de eindtoon do en vanaf dit moment kunnen we niet meer spreken van een oercorde, omdat de eindtoon behoorlijk de aandacht trekt. Er zijn dus nu twee belangrijke tonen: de oorspronkelijke reciteertoon, de dominant mi, en de eindtoon do, de tonica.

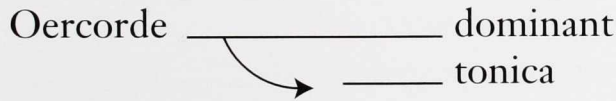
Dit zelfde gegeven constateren we ook in:

- d. Troyes: de dominanten zijn mi en re, de eindtoon is si.
- e. En in vele streken: de dominant is mi en de tonica is la.

In dit laatste geval hebben we met een typische eerste modus te maken, tenminste als u weer goochelt: mi - la is hetzelfde als la - re.

Deze boven beschreven ontwikkeling is een neerwaartse, en we constateren dat de oorspronkelijke oercorde daardoor dominant is geworden. De tonica is nieuw ontstaan.

Vb. 5

Een mooi voorbeeld hiervan is de communio Vox in Rama (Graduale Romanum, p. 638).

Vb. 6

Vert. In Rama wordt een stem gehoord, een groot geween en luid geschrei;
Rachel, die om haar kinderen schreit en zich niet wil laten troosten, omdat zij er niet meer zijn.

Mt. 2, 18

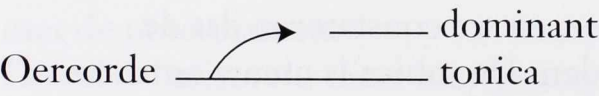
E 43

CO. VII
RBCKS
V

OX in Rama audí-ta est, * plo-rá- tus et u-lu-lá-
tus : Rachel plo- rans fí-li- os su- ōs, nó- lū- it cōn-
so-lá-ri, qui- a nōn sunt.

Rachel, zij staat hier model voor de ontroostbare vrouwen van wie de onschuldige kinderen wreed zijn vermoord door Herodes (28 december) . De klacht is doordringend door de reciteertoon, de oorspronkelijke oercorde, en ook door het uitbuiten van de halve afstand si-do, precies op het woord ululatus (geschrei).
Daarna maakt de melodie de neergaande ontwikkeling.
Bij noluit wordt dat spel nog eens gespeeld vanuit do en re.
We constateren als eindtoon sol.
Vanuit de dominant re (oercorde) zien we hier een zevende modus ontstaan.

Vb. 7

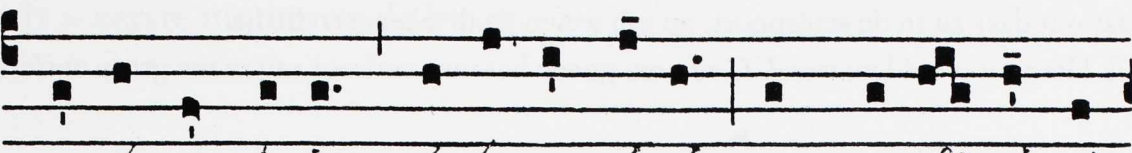

Dit plaatje laat zien dat vanuit de oercorde er ook een stijgende ontwikkeling is geweest, zodat de dominant nieuw ontstaat.

Vert. Gedenk mij Heer, God, wanneer Gij zult komen in uw rijk.

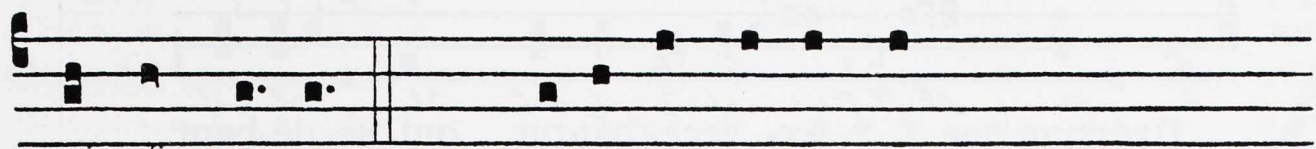
AN.
VIII G

M

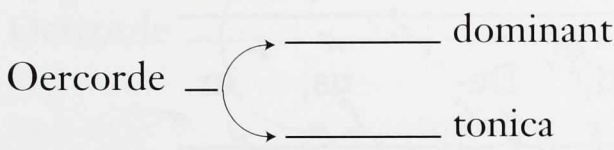
H 220

Eménto me- i, * Dómi- ne De- us, dūm vé- ne- ris in

regnum tū- ūm. Ps. Dómi- nus pascit me, 679.

Memento is te vinden in de liturgie voor de overledenen in het Benedictijns gedeelte, achter in het Graduale Romanum. (p. 877).
We herkennen de woorden van één van de mensen, die gelijk met Jezus werden gekruisigd. Ondanks de formule-melodie drukt de stijging boven deze tekst toch een hoopvolle verwachting uit. Geredeneerd vanuit de oercorde moet sol-la-si-do weer gezien worden als do-re-mi-fa.
En zo constateren we, dat de achtste modus in dit geval is ontstaan door een stijgende ontwikkeling vanuit de oercorde Do.

Wanneer u in het Graduale Romanum op pag. 44 kijkt, ziet u een schitterend voorbeeld van dubbele ontwikkeling in de communio In splendoribus.
Vanuit de oercorde do (als fa genoteerd) ontwikkelt het gezang zich zowel stijgend als dalend. Alleen de eindcadens is op de oorspronkelijke oercorde gebleven, zodat de ontwikkeling omlaag de tonica niet oplevert. Dit gebeurt dikwijls in de zesde modus. Deze heeft zich in veel gevallen nooit echt los gemaakt van de oercorde do.

Een ander voorbeeld:

Vb. 10

Vert. Mij bepraat wat daar zit in de stadspoort, op mij weten de drinkers een liedje.

Doch zelf blijf ik Heer tot u bidden; wend, God, ten goede het uur, verhoor mij in uw grote ontferming.

L 94

E 190

CO. V

BCKS

Ps. 68, 13. 14

A

Dv̄ersum me ex-erce-bántur, qui sē-dē-bant

in pōr-tā : et in me psallē-bánt, qui bī-bē-bant vi-num :

ego ve-ro o-rā-ti-ō-nem me-am ad te,

Dōmi-ne : tempus be-nē-plā-ci-ti, De-us, in

multi-tú-di-ne mī-se-ri-cór-di-ae tu-ae.

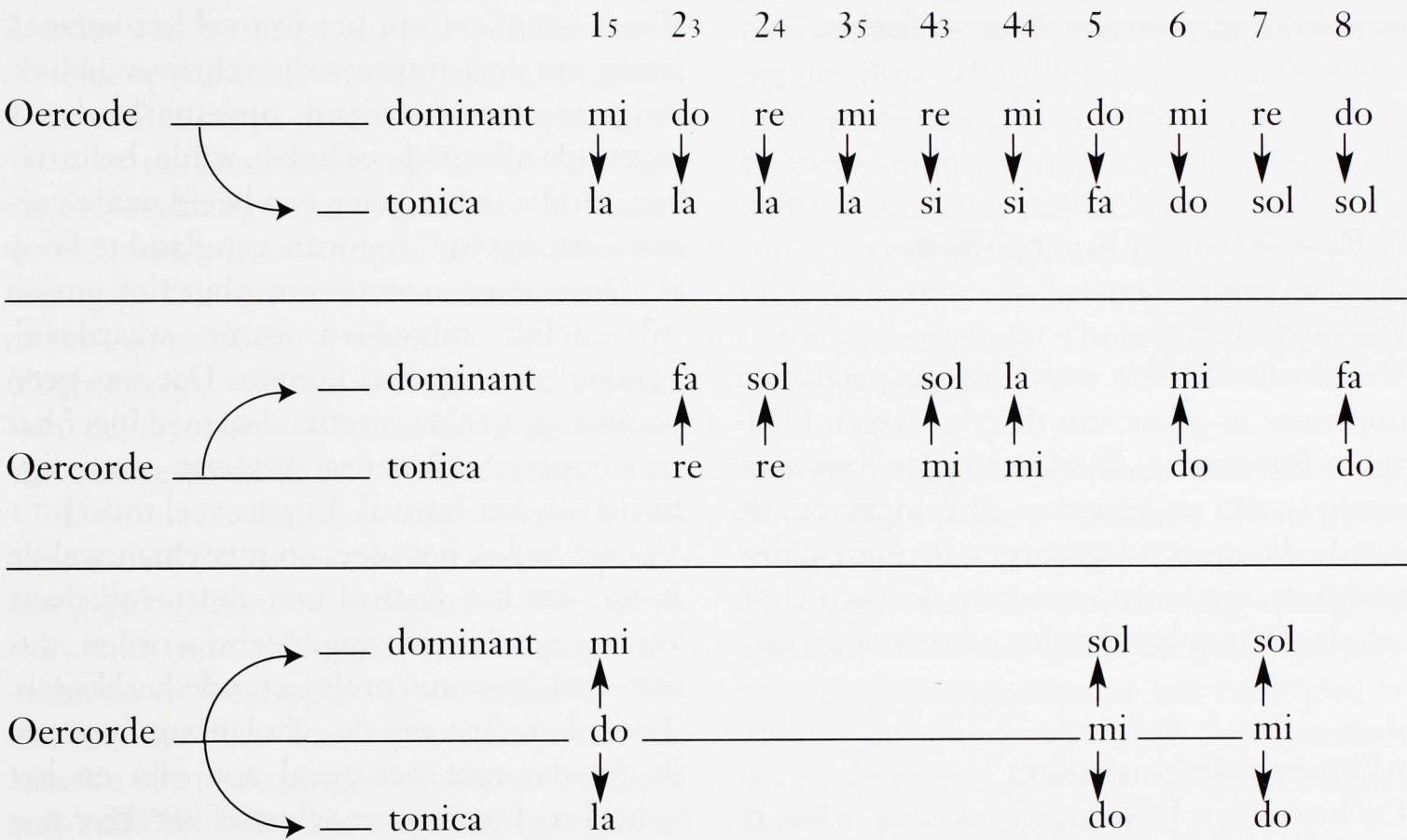
In de communio Adversum me (Graduale Romanum p. 154) is de la de oorspronkelijke mi-corde. Als een draad loopt die door de hele communio heen, zich ontwikkelend naar beide kanten. Fa-sol-la-sa-do is do-re-mi-fa-sol.

In karakter beantwoordt het gezang dan ook geheel aan zijn oorsprong; er is nergens een echte uitschieter. Veeleer blijft het zeer meditatief om zijn kern heen draaien.

De klacht van de bespotting mondt dan ook uit in een vertrouwenvolle bede.

Na deze uiteenzetting volgt nu een overzicht van de modaliteiten, zoals ze zich ontwikkeld hebben vanuit de oercordes. Hierbij hanteer ik de termen van de voorgaande artikelen van deze reeks. Voorbeeld: 15 = eerste modus op de kwint.

Vb. 11

De grote afwezig in deze artikelenreeks zijn het recitatief en de psalmodie, terwijl ze toch aan de basis liggen van de ontwikkeling. De oercode, die ene toon, is reciteertoon geweest, van waaruit de melodieën zich ontwikkeld hebben. Tegelijkertijd heeft de psalmodie zich ook verzelfstandigd en wel dusdanig, dat het goed zou zijn om dit onderwerp in een gedegen artikel uiteen te zetten. Wie van mijn collega's pakt dit op?

NOTEN

¹ Psalterium Monasticum, Solesmes - 1981
² Artikelenreeks van C. Pouderoyen in het Gregoriusblad in de jaargangen 1986-'87

Marie-Louise Egbers heeft onlangs afscheid genomen als redacteur van het Tijdschrift voor Gregoriaans. Zij volgde de cursussen over gregoriaanse uitvoeringspraktijk in Essen - Werden bij onder meer Godehardt Joppich. Zij is al vele jaren koorleider van onder meer de Begijnhofschola te Breda.

Impressies van het **Eerste Nederlandse Gregoriaanse Festival** te Ravenstein 10-11 juni 2006

Gevraagd en ongevraagd ontving de redactie meerdere impressies van dit eerste festival.

1. Ravenstein: er is gregoriaans en er is gregoriaans

Harrie Berkers

Vanuit de redactie werd me gevraagd een impressie te geven van de twee dagen festival in Ravenstein. Ik was van plan daar aanwezig te zijn als bezoeker, als zanger van de schola die op zondagmorgen de mis opluisterde en als leider van een deelnemende schola. Wat volgt zijn dus mijn ervaringen.

Allereerst de buitenkant

De keuze van Ravenstein was een schot in de roos: goed te bereiken en wat een prachtige, historische, entourage voor het festival. De activiteiten (drie groepen: speciale uitvoeringen; presentaties van scholae; workshops, lezingen) waren gespreid over drie locaties rondom het pleintje voor de centrale Luciakerk. Dat gaf een prettige, steeds weerkerende ontmoeting tussen de deelnemers aan de verschillende activiteiten en een uitwisseling van ervaringen. Bovendien had de organisatie gezorgd voor prachtig weer, wat het geheel een extra ontspannend karakter gaf. Voor een enkele festivalganger, voor mij dus, was het wel een minpunt dat Nederland net zijn eerste WK-voetbalwedstrijd speelde op die zondagmiddag. Dat ik die liet schieten voor het festival zegt op zich al genoeg over hoezeer ik de activiteiten, waaraan ik deelnam, de moeite waard vond.

Dan inhoudelijk

Toen ik vooraf aan het festival het verzoek kreeg om deze impressie te schrijven heb ik, enigszins terughoudend, opgemerkt dat ik eigenlijk alleen de scholae wilde beluisteren, omdat ik me graag een beeld wilde vormen van wat in Gregorius-zangland te koop is. De andere activiteiten, objectief gezien inhoudelijk misschien meer waardevol, zouden niet aan bod komen. Dat was geen probleem, was de reactie, daarmee bleef het een impressie. Vandaar dit wat eenzijdige beeld van het festival. Er was veel meer!

Vooraf had ik het idee, en misschien wel de hoop, dat het festival een soort volksfeest voor gregoriaanse zangers zou worden, dus met veel 'gewone' praktiserende kerkkoren. Toen ik de lijst van de scholae zag, begreep ik dat dat niet het geval zou zijn en het geheel toch een meer selectief karakter zou hebben. Voor mijzelf was dat, achteraf gezien, veel waardevoller, juist omdat ik me een beeld wilde vormen van Gregorius-zangland. Het zangland zou met 'gewone' scholae veel minder divers zijn geweest.

Want divers was het: amateurs versus beroeps, mannen versus vrouwen. Mocquerieu versus semiologisch, versus tot bijna Arabisch toe, enz.

Er is gregoriaans en er is gregoriaans

Vroeger was er alleen gregoriaans: of je nu in de ene kerk kwam of in de andere, zelfs in het ene land of in het andere, de verschillen in uitvoering waren kleiner dan nu tussen de verschillende scholae van dit festival. Hoewel ik me als zanger en als koorleider meer in het middengebied van de semiologie bevind (denk ik), vond ik het zeer boeiend naast meer scholae die zich in dit mid-

dengebied bevonden, de oude Mocquereau en de meer extreme versies te horen. De wetenschappelijke onderbouwing van de meer extreme versies kan ik niet inschatten maar ik vond ze wel boeiend en uitdagend. Er zullen zeker ook persoonlijke trekjes/interpretaties meespelen; er blijft nog een weg te gaan. Verder was het hoge vrouwengehalte van de scholae opmerkelijk en aangenaam. Als mooie vrouwenstemmen gregoriaans zingen, hoor ik weer de prachtige jongensstemmen van de St. Jozefzangertjes van 'mister Driessen' in Helmond. Daar kunnen wij mannen niet tegenop. Die grotere vrouwendeelname is zeker een positieve tendens.

Zoals gezegd wilde ik me een beeld vormen van de diversiteit binnen de gregoriaanse uitvoeringspraktijk en het heeft me verrast. Ook de nu en dan zeer hoge kwaliteit was verrassend (maar wat wil je ook met zo'n hoog gekwalificeerd zangpersoneel), ook al was mijn ontdekkingsreis niet zozeer gericht op de begrippen mooi en lelijk want dat zijn andere begrippen dan oude en nieuwe wijze van zingen. Al met al was voor mij zelfs dit beperkte stuk van het festival een zeer gevarieerd en prettig gebeuren.

Toen ik na het optreden van het Nationale Jeugdchoor en de afsluiting van het festival buiten kwam, bleek Nederland ook nog met 1-0 gewonnen te hebben.

Wat wil je nog meer.

2. Impressie van Ravenstein

Wim Boerekamp

Er was zoveel te doen op de diverse locaties, dat ik me wil beperken tot alleen het gebeuren in de Ned. Hervormde kerk. Er traden daar kleine vrouwenensembles op:

- Cercamon o.l.v. Els Marieke van Santen zong met een mooie volle homogene klank.
- De schola uit Eindhoven deed daar niet veel voor onder.
- Het vrouwenkoor Schola Catharina van Heleen Keller met recent enkele nieuwelingen mocht ook gehoord worden.

- Datzelfde kon ook gezegd worden van de Utrechtse Vrouwenschola van Ike de Loos. De vrouwenensembles hebben zich het semiologische idioom al aardig eigen gemaakt, in tegenstelling tot enkele herenkoren, die nog aan Solesmes zijn blijven plakken. Sommigen doen dit echter toch nog terecht, met veel muzikaliteit in hun voordracht. Bijvoorbeeld de zangers uit Tilburg. Het professionele ensemble o.l.v. Hans Heykers onder de naam Schola Maastricht met een zingende pastor in hun midden was subliem te noemen, evenals de vier vrouwelijke studenten van het conservatorium van Tilburg, afdeling Oude Muziek, o.l.v. Rebecca Stewart.

Verder deden mannenkoren mee uit Achel, Beverwijk, Uden, Schaijk, Nijmegen-Dukenburg en het Theo Driessenkoor uit Helmond. Deze koren, die nog aardig tot goed en zelfs zeer goed zongen, zijn jammer genoeg langzaam aan het vergrijzen en zullen het qua ledenaantal het komende decennium niet gemakkelijk gaan krijgen, als zij geen aanwas krijgen.

Martin Spink uit Amsterdam zong verdienstelijk solo in zijn genre en het gemengd koor uit Noord-Limburg, gevestigd te Sevenum, dat begin 2006 begonnen was met een cursus voor gregoriaans en slechts enkele repetities had gehad, zong voor hun allereerste optreden niet onverdienstelijk enkele gezangen uit *Graduale Simplex* van Epiphania. Het verwonderde menigeen dat je gregoriaans ook met vrouwen en mannen, mits met veel afwisseling, zeer acceptabel kunt zingen.

Als duo met eveneens veel afwisseling hebben Heleen Keller en Wim Boerekamp nog de wisselende gezangen gezongen uit de 14e zondag door het jaar.

Kortom een groots en fijn festijn in Ravenstein. Tot in 2008 laten we maar zeggen!

3. Nog een impressie van Ravenstein

Riet Merkkx

Twee dagen Ravenstein. Dat was puur genieten. Verrassend nieuw. Gregoriaans als universele muziek. Zoveel moois en interessants hebben we kunnen horen en zien en beleven, dat het nauwelijks te verwerken viel in twee zomerse dagen.

Het spirituele concert van La Divina Comedia Gregoriana, dat ons meenam vanuit de hel, over de louteringsberg naar het paradijs, met de zo passende gregoriaanse gezangen die Dante noemt, met de teksten en projecties, roepen zoveel innerlijke emoties op die door de hoofdpersoon ervaren worden. Het concert werd uitgevoerd door de Schola Karolus Magnus o.l.v. Stan Hollaardt.

Ook bijvoorbeeld het mirakelspel Filius Gertronis trof mij bijzonder. Het spel maakt deel uit van een 12de-eeuws handschrift met liturgisch drama en heiligenspelelen, afkomstig uit het klooster Saint-Benoît-sur-Loire in Fleury. Het werd uitgevoerd door UGK, met ook goede solostemmen, o.l.v. Anthony Zielhorst.

Zeer bijzonder was het hoofdconcert Abbo Abbas, muziek uit de 10de eeuw, uitgevoerd door Dialogos, een Frans ensemble van virtuoze vrouwenstemmen met internationale reputatie. Het geheel stond onder leiding van Katarina Livljanic, een van de belangrijkste specialisten op het gebied van Middeleeuwse liturgische muziek.

Diverse Nederlandse scholae kwamen aan bod op diverse locaties: in de Luciakerk, in de Ned. Hervormde kerk, 't Raadhuis en kapel Nazareth. We hoorden o.a. Rebecca Stewart met de Schola Cantorum Brabantiae (Tilburgs conservatorium) en Norbert Bartelsman met Vox Gregoriana, enz. Ik genoot ook zeer van het harpconcert met Rachel Ann Morgan als zangeres.

Er waren veel lezingen en workshops, o.a. door Arnoud Heerings, Reinier Wakelkamp en Richard Bot.

We kregen Latijnse Motetten te horen o.l.v. Jeroen Felix en De Muzen van Matthieu Dijker, première, o.l.v. Evert Wagter. Een bijzonder slotconcert werd verzorgd door het Nationaal Jeugdkoor o.l.v. Wilma ten Wolde: zij brachten een compositie van Roel van Oosten in première.

Nog het vermelden waard was de gregoriaanse Hoogmis in de bomvolle Luciakerk, die rechtstreeks werd uitgezonden door de KRO/RKK-radio. Celebrant was Maurice Pirenne en de wisselende gezangen werden gezongen door de ACG-schola o.l.v. Gerrit Hulsink. De volkszang werd opvallend goed en uit volle borst meegezongen door de aanwezigen.

Al met al was het een feest der herkenning en een veelkleurig beeld van de hedendaagse zangpraktijk van het gregoriaans, voor en door een breed publiek in het historische vestingstadje Ravenstein. In het Raadhuis was ook nog een grote informatiemarkt, met tentoonstellingen, boeken, CD's, DVD's en in het Vlakglasmuseum handschriften, koorminiaturen en nog veel meer.

Een pluim en veel dank zijn op hun plaats: voor de initiatiefnemers, organisatoren en alle medewerkers vóór en achter de schermen, deelnemers en gasten. Dank ook voor de mogelijkheden en gastvrijheid, genoten in het mooie Ravenstein, parel aan de Maas.

Ravenstein

Lazarus en de rijke vrek

- reconstructie van een klankbeeld

De aandacht voor dit thema is gewekt tijdens de bestudering van het nieuwe *Antiphonale Monasticum* dat een groot aantal melodieën bevat die niet in de vorige uitgave van de Romeinse of monastieke ritus zijn opgetekend. De noodzaak om de traditie te raadplegen lag in het feit dat de liturgie tijdens het tweede Vaticaanse Concilie indringend veranderd is.

Met name de driejarige lezingencyclus die is ingevoerd verlangt een aantal melodieën op de evangelieteksten die vroeger ontbraken. Om in die leemte te voorzien heeft men op de eerste plaats gezocht in de oudste lagen van de gezangen van neumen voorzien. Hierbij speelt het handschrift van St. Gallen de zogenaamde Hartkercodex een voorname rol¹.

Onder de gezangen die vanuit dit handschrift zijn ingevoerd in het nieuwe *Antiphonale*² bevindt zich ook een gezang dat de aanhef van de parabel van Lazarus en de rijke bevat.

Bij nader onderzoek blijkt echter dat deze antifoon slechts een gedeelte is van het gezang dat in Hartker staat. Bovendien blijkt dat codex Hartker nog meer melodieën bevat die een belangrijk deel van de betreffende parabel verklanken.

We vinden op één pagina een geheel van zeven melodieën (zie *afb. pagina 118*) op hetzelfde thema. De eerste melodie - *Deus caritas est* - vormt de inleiding en laten we buiten beschouwing, omdat de tekst hiervan niet rechtstreeks ontleend is aan de parabel.

Dan volgen 6 gezangen, telkens letterlijk op één of meerdere verzen. De laatste melodie bevat een tekst van Augustinus, betrekking hebbend op de parabel. Het is een samenvatting van het geheel: *Dives ille*.

*'De rijke vroeg een druppeltje water,
hij die aan Lazarus de broodkruimels
weigerde'*

De parabel bevat 13 verzen waarvan we er 9 in de handschriften met melodie zijn overgeleverd. De Latijnse tekst geven we integraal en **vet** gedrukt daar waar een melodie voorhanden is.

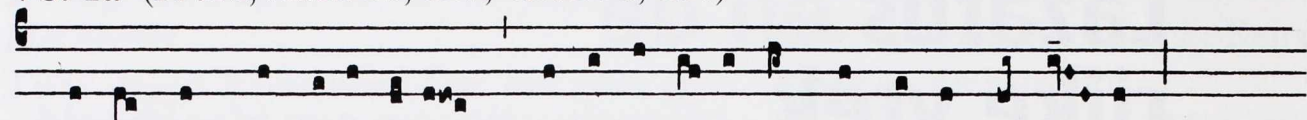
Vb. 1a (zie *pagina 114*) Lucas, 16, vv. 19-31: de parabel van de rijke en de arme Lazarus.

19. **Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso,
et epulabatur cotidie splendide. (vb. 1a)**
20. **Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus,
qui jacebat ad ianuam eius, ulceribus plenus.**

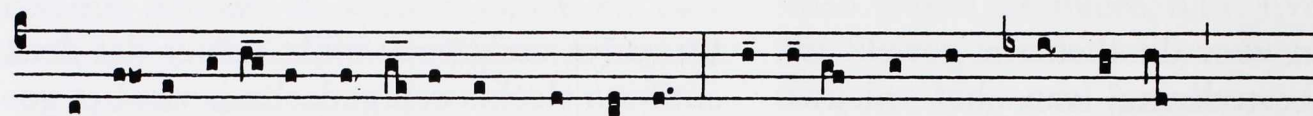
Vb. 1b (zie *pagina 114*)

21. **Cupiens saturati de micis, quae cadebant de mensa divitis,
et nemo illi dabat: sed et canes veniebant, et lingeabant ulcera eius.**

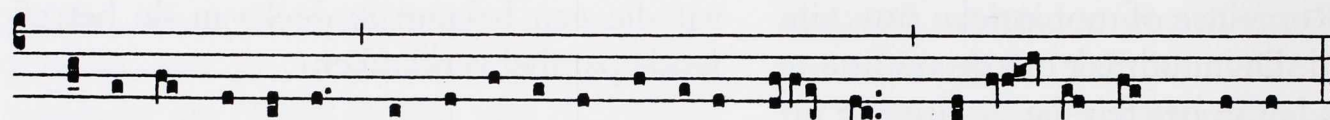
Vb. 1a (H426; Aken 20, 127; Graz 30, 63v)

Homo quidam erat dives et indu-e-batur purpura et bysso

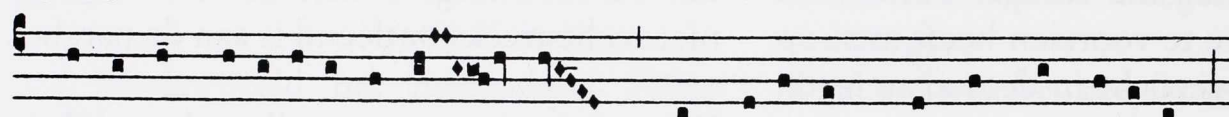

et e-pu-labatur coti-di-e splendi-de ; et erat quidam mendi-cus,

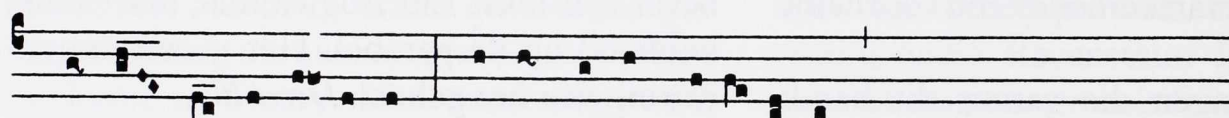

nomi-ne Lazarus qui ia-cebat ad ianuam e- ius, ulce- ri- bus plenus.

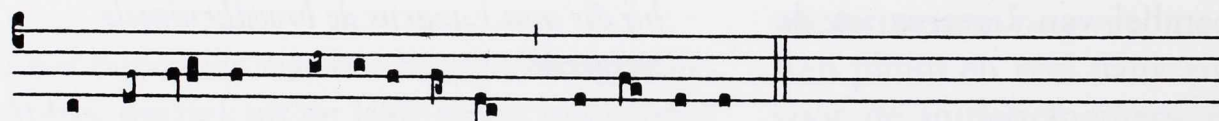
Vb. 1b

Cupiens saturati de mi- cis, quae cadebant de mensa divitis.

et ne- mo il-li dabat : sed et canes veni-ebant

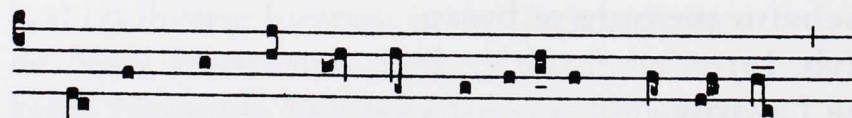

et linge-bant ulcera ei-us, al-le-lui-a

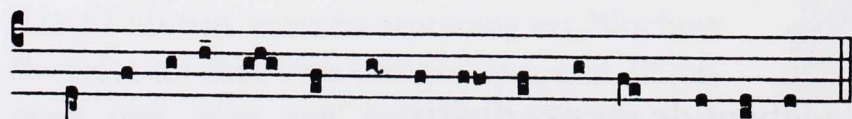
Vb. 2 (H426; Aken 20, 127; Graz 30, 64v)

22. **Factum est autem ut moreretur mendicus,
et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae.**

Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno.

Factum est autem ut moreretur mendicus,

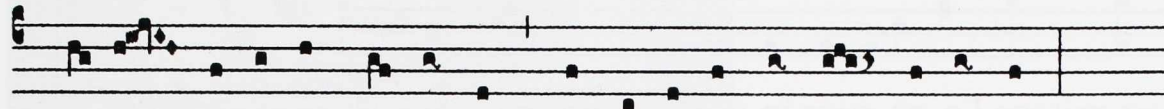
et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae.

Vb. 3 (Aken 20, 127)

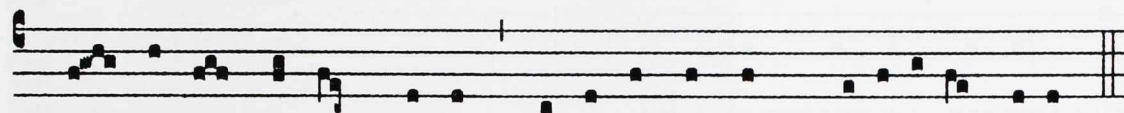
23. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis,
vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu eius.

Elevans autem dives oculos suos, cum esset in tormentis

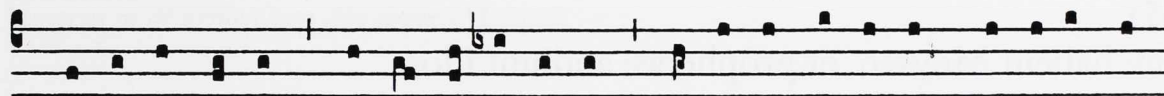
vi-dit Abraham a longe, et Lazarum in sinu eius

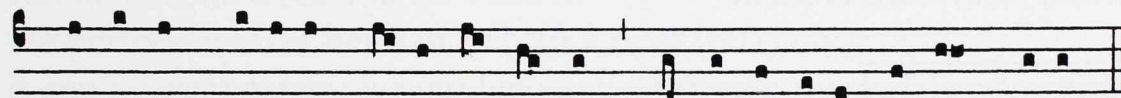
et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei.

Vb. 4 (Ben 21, 104v)

24. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei,
et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret
linguam meam, quia crucior in hac flamma.

Pater Abraham, miserere mei. et mitte Lazarum ut intingat

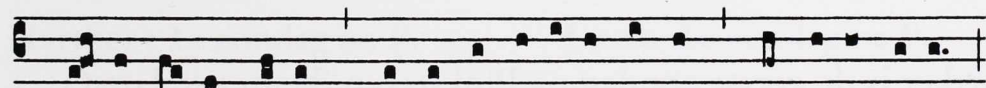

extremus digitus sui in aqua et refrigeret lingua mea.

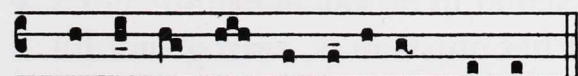
Vb. 5 (AM 2005, 145)

25. Et dixit illi Abraham:

Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala:
nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris:

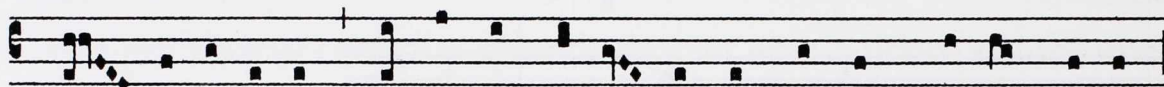
Fi-li recordare quia recepisti bona in vita tua

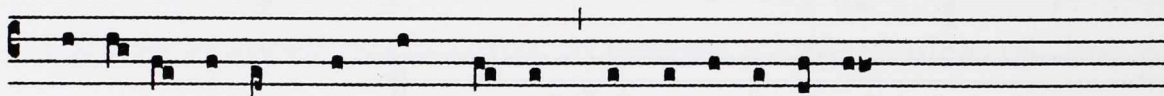
et Lazarus similiter mala.

Vb. 6 (Bv 21, 105)

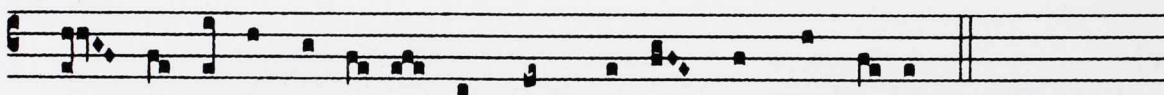
26. Et in omnibus inter nos, et vos chaos magnum firmatum est:
ut hi, qui volunt hic transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.
27. Et ait:
Rogo ergo te pater ut mittas eum in domum patris mei;
28. **habeo enim quinque fratres, ut testetur illis,**
ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.

Ro- go te pater ut mittas La-za-rum in domum patris mei

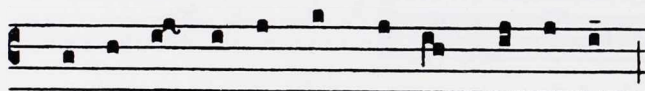
habe-o enim quinque fratres ut testetur il-lis,

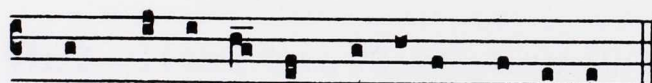
ne et ip-si veni-ant in hunc locum tormentorum.

Vb. 7 (AM 2005, 145)

29. Et ait illi Abraham: habent Moysen, et prophetas: audiunt illos.
30. At ille dixit: non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos,
poenitentiam agent.
31. Ait autem illi: si Moysen, et prophetas non audiunt,
neque si quis ex mortuis resurrexit, credent

Dives il-le guttam aquae pé-ti-it

qui micas panis Laza-ro nega-vit.

De liturgische vindplaats

De liturgische vindplaats bij Hartker is de eerste zondag na Pinksteren die in een later stadium is vervangen door het feest van de Drievuldigheid. In Hartker staan de gezangen van dit feest, dat recent ontstaan was op een andere plaats.

Het heeft nog niet de rang van een officieel feest, gerangschikt in de kalender.

Het officie van de H. Drievuldigheid is vanuit Luik, waar het ontstaan is, eerst gevierd als een particulier devotiefest en pas later als een officieel feest in de liturgie van de Latijnse kerk ingevoerd.

Lazarus in de armen van Abraham (Moissac).

De vraag is: waar zijn de antifonen van de eerste zondag na Pinksteren nu terecht gekomen? Of zijn ze gewoonweg verdwenen?

Het evangelie van Lazarus en de rijke man treffen we ook in de liturgie op de donderdag van de tweede week van de Vasten.

De periode waarin het handschrift Lucca (601) ontstaan is - de twaalfde eeuw - is een overgangsfase: we vinden twee antifonen nog op de oorspronkelijke eerste zondag na Pinksteren die hier gehandhaafd is naast het nieuwe Drievuldigheidsfeest en twee antifonen als Benedictus- en Magnificatantifoon op de betreffende donderdag in de Quadragesima.

Een Akense bron (codex Franco) die gedateerd is einde 13e eeuw en die zich bevindt in het kielzog van de St. Gallentraditie, heeft ook een dubbele vindplaats maar hier groeit het aantal antifonen tot zes: drie op de 1e zondag na Pinksteren en drie in de Veertigdagentijd. We geven hier voor het gemak het schema:

Hartker : 1e zondag na P.

1. (Deus caritas est)
2. Homo quidam
3. Factum est
4. Pater Abraham
5. Fili recordare
6. Rogo ergo te
7. Dives ille

Lucca :1e zondag na P.

1. Homo quidam
2. Rogo te

donderdag II Quadr.

3. Pater Abraham
4. Fili recordare

Aken: 1e zondag na P.

1. Homo quidam
2. Factum est
3. *Elevans autem*

donderdag II Quadr.

4. Pater Abraham
5. Fili recordare

DEUS CARITAS EST

ET QUI MANET IN CARITATE IN DEO MANET ET DEUS
 IN EO ACUIA

Homo quidam erat dives & induebatur purpura & bysso & epulabatur
 cotidie splendide. Erat quidam mendicus nomine lazarus qui accie-
 ad ianuam eius ulceribus plenus. Cupiens saturari de micis que cade-
 bant de mensa divitis & nemo illi dabat. Sed & canes veniebant & con-
 gebant ulcera eius ac ui-

factum est autem ut moreretur mendicus & portaretur ab angelis in
 sinum abraham. Miserere mei & mitte lazarus ut intingat in aquam
 pedem meum & ungat me oleo. Quia si non feceris hoc ante mortem
 meam, eris similis illi cani qui iacet in via & nemo eum curat.

Uli recordare quia recepisti bona in vita tua & lazarus similis illi
 cani qui iacet in via & nemo eum curat. Rogo ergo te pater ut mittas eum in domum patris mei habentem ibi
 quos fratres videtur illis ne & ipsi veniant in locum hunc cum
 dices ille guttam aquae parit qui micam parit lazaro negatum dicit

Hoe is de stand van zaken in de gedrukte Antiphonaria die ons ten dienste staan?

Met het verdwijnen van de eerste zondag na Pinksteren, bevat alleen de liturgie in de Vastentijd het evangelie van Lazarus en de rijke. En alleen daar kunnen we antifonen verwachten in het ochtend- en het avondgebed, de zogenaamde Benedictus- en Magnificatantifonen die gebruik maken van de betreffende evangeliepericope.

Het aantal is derhalve thans tot twee geslonken: ant. *Fili recordare* en ant. *Dives ille*. Door de vernieuwing van de liturgie van het tweede Vaticaanse concilie is de situatie grondig veranderd. De donderdag in de Vastentijd bevat nog steeds het betreffende evangelie, maar het keert terug in de liturgie van de zesentwintigste zondag van het C jaar. Hier treffen we een transcriptie in het pas verschenen Antiphonale Monasticum (2005) deel I, van de eerste antifoon van Hartker: *Homo erat quidam dives*.

Deze antifoon vinden we terug in bovengenoemde bronnen van Lucca en Aken en de samenstellers van het nieuwe Antiphonale Monasticum hebben hiermee een gave melodie in ere hersteld. Ze zijn er echter voor terugheschrokken om de hele melodie van Hartker af te drukken. Het is interessant om het geheel aan een nader onderzoek te onderwerpen.

vb 1a-b

Deze antifoon bevat het uitgangspunt van de parabel als een situatieschets: de tegenstelling tussen een rijk persoon en een bedelaar. De kleding van de rijke symboliseert zijn welstand en het lichaam van de bedelaar is met zweren overdekt.

De bedelaar wordt met name genoemd en de rijke blijft anoniem.

De vertaler van de Naardense bijbel schetst een levendig beeld:

*'Zomaar een mens was rijk;
bij ging gekleed in purper en lijnwaad
en vierde iedere dag schitterend feest.
Zomaar een arme, genaamd Lazarus,
lag als een vod bij de poort,
onder de zweren.'* (vv. 19-20)

Tot zover gaat onze antifoon in het nieuwe Antiphonale. De tekst gaat zonder onderbreking verder. Hartker geeft inderdaad de volgende tekst erbij, doch begint dit tweede fragment met een hoofdletter.

*'...vol verlangen verzadigd te worden
met wat omlaag viel van de tafel
van de rijke;
maar de honden waren er eerder bij,
en likten ook nog aan zijn zweren'*

De toevoeging: *et nemo illi dabat* (niemand gaf hem iets) is niet mee vertaald, noch in de nieuwe Bijbelvertaling noch in de Naardense bijbel. Het eerste hoofddeel (vv. 19-20) bestaat uit twee onderdelen, herkenbaar in de vertaalde tekst door het woordje 'zomaar' aan het begin.

Het is typisch dat de melodie zich in de twee onderscheiden delen ook op twee vlakken beweegt: in het begin is de fa de centrale toon en daarna, wanneer Lazarus in beeld komt in de gestalte van een bedelaar, draait alles om dominant: la. Daarmee is in de klank de tegenstelling die in de beschrijving zo pregnant is voldoende aangeduid.

Dan na deze uiterlijke situatieschets - de rijke in zijn huis en Lazarus als vod aan de deur - wordt de innerlijke toestand getekend: de honger en het verlangen naar eten en de honden die in beeld komen en hem te slim afzijn. De melodie wordt levendig en het is alsof het omlaag vallen van de broodkruimels in een neervallende melodische beweging wordt geschilderd. Ook dit fragment is te verdelen in twee onderdelen die parallel verlopen.

In het verhaal komt er nu een omslag. Lazarus sterft en dat verandert alles: de rollen worden omgekeerd: *factum est autem*.

vb 2

*'Dan geschiedt het:
de arme sterft
en wordt door de engelen weggedragen
in de schoot van Abraham.'* (v. 22a)

In de melodische zetting is de behandeling van het woordje *'autem'* wezenlijk. De aandacht van de luisteraar moet worden verscherpt. Dit tekstfragment vormt eigenlijk de inleiding op wat volgt.

De rijke is inmiddels ook gestorven en bevindt zich in het ondermaanse. Weer staat daar *elevans autem*: er staat daar iets belangrijkste gebeuren.

vb 3

*'hij (de rijke) heft in de hel zijn ogen op
terwijl hij folteringen ondergaat,
en ziet ver weg Abraham,
en Lazarus bij hem op schoot!
Hij roept en zegt: vader Abraham,
ontferm u over mij...' (vv. 23-24a)*

De tekst wordt weer abrupt afgebroken. Wat volgt komt in de volgende antifoon ter sprake. Deze melodie hebben we alleen in het handschrift uit Aken aangetroffen en vertegenwoordigt toch een laat stadium (eind 13e eeuw). Niettemin past deze antifoon keurig in de rij van de gezangen.

In de verklanking dienen we dus te letten op de kernmomenten in de tekst: eerst dus het begin: *elevans autem*. De liquescent op *autem* begunstigt de articulatie. Vervolgens het moment dat de rijke Abraham ziet (*vidit Abraham*) en het moment dat de rijke reageert en begint te spreken (*et ipse clamans dixit*). Het verbindingswoordje *et* wordt melodisch geprofileerd om ruimte te scheppen voor de smeekbede van de rijke.

vb 4

*'... en stuur Lazarus,
dat die het topje van zijn vinger
doopt in het water
en mijn tong verkoeling brengt
want ik lijd zo pijn in deze vlam!'
(vers 24 b)*

Deze melodie is opgebouwd uit bekende formules: opvallend is dat de smeekbede van de rijke zich voor het grootste deel afspeelt op dominanthoogte, daarna vanaf *in aqua* daalt de melodie in de plagale ruimte om daarna in een bekende cadensbeweging te eindigen.

vb5

Nu neemt Abraham het woord en spreekt de rijke toe:

*'Kind, bedenk dat jij de goede dingen
hebt ontvangen in je leven
en Lazarus evenzo de kwade
(nu wordt hij hier getroost
en lijd jij pijn).' (vers 25)*

Nu zijn de rollen inderdaad omgekeerd: van zwart-wit naar wit-zwart vanuit het perspectief van de rijke. Deze melodie bestaat uit bekende formules zodat het beginwoord, de aanspreektitel *'kind'*, vanzelf de nadruk krijgt. Vgl. ant. *Angelus autem* (AM 221) en ant. *Respondens autem* (AM 223). De tegenspeler *Lazarus* krijgt voldoende gewicht door de accentuering en woordarticulatie.

vb 6

Dan volgt de antifoon *Rogo te*:

*'(Hij zegt): dan vraag ik u, vader,
dat u hem stuurt
naar het huis van mijn vader,
want ik heb vijf broers;
opdat hij zal betuigen
dat zij niet óók moeten komen
in dit oord van foltering'*

Deze melodie vinden we met vele melodische varianten in verschillende Antiphonaria. We geven hier de versie uit het Zuid-Italiaanse handschrift Ben 21, de zogenaamde Lupuscodex, waaruit veel materiaal is genomen voor de uitgave van het nieuwe Antiphonale.

vb 6

Volledigheidshalve drukken we ook antifoön *Dives ille* af, hoewel deze niet letterlijk het evangelie citeert doch een eigen samenvatting is van het gegeven.

Deze tekst mist echter de levendigheid die we in de meeste teksten van de gezangen hebben aangetroffen.

vb 7

*'de rijke vroeg een druppeltje water,
bij die aan Lazarus de broodkruimels
weigerde'*

Wanneer we deze reeks van gezangen overzien, dan is opvallend dat we slechts met twee modi te maken hebben: de eerste en de achtste modus. De stijl van de antifonen voegt zich in het geheel van formules. Niettemin zijn er talrijke kleine melodische profileringen die bijzonder interessant zijn om de juiste exegese van dit verhaal te onderschrijven.

Nogmaals de kennismaking met de antifoön *Homo quidem dives* in het nieuwe Antiphonale (2005) heeft mij op het spoor gebracht.

NOTEN

¹ Sankt Gallen Stiftbibliothek 300: Antiphonariums Hartkeri Tomus uitg. Mon. Pal. Greg. Band 4/4, Münsterschwarzach.

² Liber Antiphonarius pro diurnis horis I: De Tempore, Solesmes 2005

Dr. Alfons Kurris (1935) is pastoor van de Onze Lieve Vrouwekerk te Maastricht. Hij studeerde te Rome aan het Pontificio Instituto di Musica Sacra bij prof. Eugène Cardine, monnik van Solesmes en grondlegger van de semiologische wetenschap. Hij promoveerde op het neumenschrift van Codex Angelica (Bologna, elfde eeuw) en geldt als specialist van dit handschrift. Kurris was tevens docent Gregoriaans en kerkmuziek aan het Maastrichts Conservatorium. Onder zijn supervisie werd in 1994 de Schola Maastricht opgericht.

Van nu af zal een nieuwe rubriek verschijnen: 'Uitgelezen Zondag', een korte toelichting voor kerkgangers', gebaseerd op Romeins missaal en graduaal. Zij zal bestaan uit louter tekst, die zoveel mogelijk ook verstaanbaar is voor muzikaal ongeschoolden. De inspiratie komt van Dom Boer, de benedictijn die in Oosterhout en Mamelis het gregoriaans verzorgde in de periode van 'het rijke roomse leven'. Hij heeft de gregoriaanse gezangen van alle zondagen becommentarieerd en werd door ontelbaar velen geraadpleegd voor een goede uitvoering van het gregoriaans. De doelgroep was toen dus het kerkkoor. Onze doelgroep is ruimer en het interpretatiekader is mede gevormd door inmiddels gegroeide inzichten in het gregoriaans en de liturgie. Misschien lukt het om de kloof tussen de 'naïeve' en de deskundige liefhebber van gregoriaans te overbruggen. Een bijbedoeling is ook dat redacties van kerkbladen of samenstellers van orden van dienst ('Misboekjes') de tekst kunnen kopiëren: te veel kerkgangers zien het gregoriaans enkel als een museaal overblijfsel uit vroeger eeuwen, terwijl het even authentiek is als de liturgie zelf.

Zoals altijd: wij staan open voor kritisch opbouwende opmerkingen of aanvullingen van uw kant.

De **lezingen** van deze zondag hebben alle als strekking dat leven naar de Blijde Boodschap een ware diepte-investering zal blijken: laat alles varen voor ware wijsheid, want je krijgt er veel meer voor terug (eerste lezing), rijkdom is schone schijn die zich tegen ons kan gaan keren (evangelie) en 'Gods woord dringt door tot het raakpunt van ziel en geest: aan Hem hebben wij rekenschap af te leggen' (tweede lezing).

De **Intredezing** sluit aan op dat laatste met een paar verzen uit de boetpsalm 129/130: *Onthield Gij de schulden, o God, wie hield stand in uw oordeel? Doch verzoening is er bij u.* De vertwijfeling in die eerste zin kruipt in de keel omhoog: bij 'iniquitates' (schulden) in drie grote stappen naar de do, bij beide aanroepingen 'Domine' op de re en bijna niet meer uit te houden op de hoge mi bij 'sustinebit' (standhouden). En bij elke aanroep opkrullend tot een vraagteken. Met een zelfde notenbeeld als bij 'observaveris' bereidt 'apud te' (bij u) het antwoord voor, in een zalige vertragende glijvlucht naar beneden: 'propitiatio est' (verzoening). Het nabeeld wat blijft hangen, bij elke herhaling na een psalmodievers fierder en betrouwbarder, is 'God Israël'. Als na een ouvertüre: we staan weer open voor het oude verhaal van redding! De viering kan beginnen.

Pure poëzie van het bedevaartslied psalm 132/133: beeldspraak, in het groot de berg Hermon, in het klein de olie over Aarons baard. Beide zijn beelden van de zegen die de Heer geeft aan ons, broederlijk samen tijdens onze pelgrimage. Muziek en tekst van het **Graduale** laten alle zintuigen delen in deze vreugde: zoals de weldaad aanvoelt ('bonum', 'iucundum'), de balsem geurt ('unguentum') en het druppen van de olie te zien is ('descendit'). En mede door de herhaling wordt duidelijk waar al die verzaliging door komt: 'fratres in unum', we voelen ons erbij horen, als broers zo één.

Zie, hoe goed, hoe weldadig broeders te wezen en samen te zijn, - olie kostelijk op het hoofd, nedervloeiend over de baard, de baard van Aaron.

Alleluia: *die de Heer vrezen, laat hen op Hem hopen: Hij is hun helper en beschermer. Alleluia.* Alleen zelf allelujerend is goed mee te voelen hoe vreugde om de Barmhartige ons laat jubelen op die 'a'. Hoe vlotjes en als vanzelf de klim naar boven. En telkens bekomen in kleine stapjes terug, even vertragend en ontspannend. In golven omhoog en omlaag, ondertussen een gewelf spannend van lofprijzing.

Het vers van de voorzanger durft wat langer op de toppen van de boog te blijven, maar voegt zich uiteindelijk toch weer bij de golfstroom van onze jubel.

Nóg een voorbeeld van fraaie oosterse vertelkunst: na de poëzie van het Graduale nu het proza van het **Offertorium**. Oorspronkelijk horen er nog twee verzen bij. Uit dat geheel komen de bijzondere prioriteiten in het spirituele krachtenveld van de Bijbel naar voren: de vrouw Ester, als joodse tegenheug en meug koningin, in gebed met haar enige, ware Heer, 'omni potentatui dominans', *heersend over alle heerschappij: 'geef mij de juiste woorden in de mond'* als ik mijn man, niet-jood, de Perzische koning Ahasveros (Xerxes I, 485-465vChr.), ga verleiden en ompraten om mijn volk te redden uit de intriges van het hof. De componist-tekstschrijver schildert in drie zinnen die spirituele machtsbalans. De eerste zin in gebogen gebedshouding. In de tweede zin komt Ester overeen, vol gloed vragend om de juiste inspiratie op het juiste moment. Dat moment, 'in conspectu principis', oog in oog met de vorst, vormt de derde zin. Zo kort van inhoud, zo ellenlang van zang en duur.

Wordt daarmee de verleidingstactiek verbeeld? Of het angstig-moeizame van de complexe opgave twee heren te moeten dienen? We kunnen er inderdaad de aardse, moeizame en slinkse manipulaties in horen van de politieke actualiteit. Die interpretatie wordt ondersteund door het laatste vers dat er in vroeger eeuwen aan werd toegevoegd, uit Jeremia 18,20: *Vergeet niet, dat ik voor uw aanschijn stond om voor hen ten beste te spreken en uw toorn van hen af te wenden.* Ook hier dat woord 'in conspectu', maar dan voor het aanschijn van de Heer en nu voluit, kort en goed op de sterkste noten van de eerste modus (re-la) getoonzet. Die twee verzen horen er dus eigenlijk echt bij. Gelukkig is dat laatste vers uit Jeremia ons, in woord en toon hier en daar afwijkend, ook bekend als Maria-antiphona ad Offertorium (GR/GT 422).

De **Communiezang** lijkt wel de vervulling van wat in de lezingen ons als aansporing wordt voorgehouden. En dat komt door de tweede, afsluitende zin 'uw uitspraken zijn voor mij bron tot mediteren geworden'. De eerste zin opent met een aanroep, een eis bijna, met hoge stem: *werp smaad en vernedering van mij af, want ik heb uw geboden onderhouden.* En elke keer als de antifoon herhaald wordt na een psalmvers (en dat kan heel lang, gezien de lengte van psalm 118/119), wordt die hoge toon van de eerste ingehaald en met lieve streken weggekust door de tweede halfzin. Ongemerkt word je innerlijk omgebouwd door het geïnspireerde werk van de componist: het grote geheim van het gregoriaans.

Forum - een interactioneel gebeuren

De rubriek 'Forum' staat open voor iedere abonnee of lezer. Het mag gaan over elk onderdeel van onze afleveringen, er zal geen censuur plaatsvinden.

Niettemin toch enkele regels:

- *De redactie accepteert geen anonieme reacties;*
- *De auteur van de publicatie waarop gereageerd wordt, krijgt altijd gelegenheid voor een tegenreactie, liefst in dezelfde aflevering en anders in de daarop volgende;*
- *Plaatsing betekent niet dat de redactie het eens is met de inhoud. Als de redactie bemerkingen meent te moeten maken, dan worden die met dezelfde openheid publiek gemaakt, altijd in dezelfde aflevering;*
- *De omvang van de reactie is maximaal een half A4 ofwel 250 woorden; het is altijd mogelijk om in overleg met de redactie te kiezen voor een andere rubriek, als de inhoud en/of omvang daartoe aanleiding geeft; ook is denkbaar dat de kopij beter tot zijn recht komt als artikel op zichzelf*

Reactie op weerwoord op reactie, etc., van A. den Teuling n.a.v. 'Het ritme van het gregoriaans' door J. van Biezen, TvGreg, 30, 1, 15-22.

Geachte heer Van Biezen,
Hartelijk dank voor uw uitleg. Naar aanleiding van deze discussie ben ik van plan om mijn transcripties van gregoriaans in modern notenschrift op mijn website (URL: <http://home.planet.nl/~teuli049/petruccig-reg.htm>) te vereenvoudigen door ze minder expliciet te maken.

Mijn indruk uit het artikel van Maessen dat hij zijn interpretatie van het quilisma baseerde op de Byzantijnse betekenis van het teken is kennelijk niet juist. Ik zal me daar zeker eens nader in verdiepen.

Overigens zijn er juist met dit soort noten toch ook verschillen tussen Laon en Sankt Gallen. Zo is een salicus in Sankt Gallen vaak een scandicus in Laon, en misschien ook wel andersom. Als je puur naar de grafiek van de tekens kijkt, lijkt de Sankt Gallen oriscus in de salicus op een mini-clivis, en het Sankt Gallen quilisma op drie (respectievelijk twee) mini-pedes. Een voorslag van bovenaf voor deze oriscus klopt daar dus heel goed mee, en op dezelfde manier zou een quilisma dus een korte triller beginnend op de hoofdtoon moeten zijn (en niet zoals op mijn website op de bovensecunde). De ACG-schola o.l.v. Gerrit Hulsink zong vorige week in Ravenstein inderdaad een soort prall-triller op het quilisma. Uw interpretatie van de Sankt Gallen-stropha stemt overeen met de notatie in Laon, maar laat onverklaard waarom de climacus (en de pes subbipunctus) en de pressus soms met een stropha eindigen. Aan het einde van de climacus gebruikt zelfs Laon soms het aparte teken voor de stropha.

*Met vriendelijke groet,
Arnold den Teuling.*

Verwijzing naar Gregoriusblad 2006, nrs. 1 en 2

Wij verwezen al naar de eerste aflevering van een tweetal artikelen van de hand van **Alfons Kurris** over *Het Nieuwe Antiphonale Monasticum* (AM). In het decembernummer van 2005 besprak hij kritisch de tekstkeuze, de herkomst van melodieën en de notatie van het neumenschrift. In het eerste nummer van 2006, in een geheel nieuw jasje gestoken door de uitgever, gaat hij in op de vele melodieën die uit de oude handschriften zijn opgediept en toegankelijk gemaakt. Aan de hand van die nieuwe vondsten getuigt de auteur wederom van de onvervangbare waarde van gregoriaanse gezangen in de liturgie van de getijden. Alleen al het citeren van de sub-hoofdstukjes zal de lezer verleiden tot actie dit artikel onder ogen te krijgen (immers, elk kerkkoor heeft de beschikking over het lijfsblad van de Gregoriusvereniging):

- verlevendiging van het betoog,
- lichaamstaal wordt tot klanktaal,
- klanktaal als uitdrukking van emotie,
- rol van de zanger: boeiend vertellen,
- verwondering.

Wij lezen bovendien in nr. 2 van deze jaargang dat **Alfons Kurris** benoemd is tot kapelaan van de paus; en feliciteren hem daar van harte mee! Bisschop Wiertz roemde zijn inzet als pastoor van de O. L. Vrouwebasiliek te Maastricht, als musicoloog en als zorgdrager voor het bedevaartsoord. Naast zijn pastoraat is hij altijd muziekdocent gebleven, onder meer aan het conservatorium te Maastricht. En wij kennen hem natuurlijk als oud-leerling van Cardine, als trouw lid van de Academie, en als inleider/auteur met zeer waardevolle bijdragen aan Academie en Tijdschrift.

De hoofdredacteur, **Martin Hoondert**, promoveerde 3 maart j.l. met 'Om de parochie-ritueel-muzikale bewegingen in de marge van de parochie. Gregoriaans - Taizé - Jongerenkoren'.

Het hoofdbestuur van de NSGV heeft **Marc Schaap** benoemd tot coördinator van het landelijk secretariaat en volgt daarmee na een langdurige vacature Paul Sanders op die in 2003 ontslag nam. Marc Schaap is als musicus werkzaam bij diverse opleidingen en als beleidsmedewerker in verschillende instanties van het bisdom Rotterdam; verder is hij o.a. dirigent/organist van de kathedrale Laurentiuskerk en de Elisabeth Cantorij te Rotterdam.

Onder de titel 'Alle muziek is sacraal' staat (2006, nr. 1) een interview van de emeritus professor **Anton Vernooij** door Willem Marie Speelman. Nog een uitspraak van de man die we dankbaar mogen zijn voor zijn vele bijdragen aan het verstaan van gregoriaans: 'Spreken is zingen: je declameert, intoneert, met stemverheffing, met een ondertoon, enthousiast, gedeprimeerd'.

Vernooij bekleedde van 1998 tot en met 2005 de bijzondere leerstoel Liturgische Muziek aan de Theologische Faculteit Tilburg.

Onder de gezamenlijke titel 'Rite en muziek' en 'Muziek en rite' (2006, nr. 2) behandelen **Ad de Keyzer** en **Bert Stolwijk** de structuur van de Dienst van het Woord.

De als onderzoeker bij het Titus Brandsma-instituut te Nijmegen werkzame Ad de Keyzer belicht de dynamische structuur van de woorddienst van de eucharistie; Bert Stolwijk, verbonden aan het bisdom Haarlem, legt het accent juist iets meer op de muziek, inclusief het gregoriaans: 'het woord, de stilte, het gezang'.

In een kort artikel, 'Frescobaldi en het gregoriaans' (2006, nr. 2) beschrijft **Richard Bot**, o.a. verbonden aan het bisdom Rotterdam, hoe onze aan Mocquereau of Cardine gewende oren het langzame tempo en het metrische ritme van Frescobaldi's (1583-1643) Kyrie-versetten tóch als natuurlijk gaan ervaren juist door de verbinding met de orgelpartij. Overigens wijst de auteur er ons op dat behalve andere uitvoeringswijzen ook andere gregoriaanse muziekboeken (Neo-Medicaea) bepalend zijn.

-bespreking

'Imago Christi' - door: *Jerry Korsmit*

Afgelopen voorjaar verscheen de vijfde cd-opname van de Schola Cantorum Karolus Magnus o.l.v. Stan Hollaardt.

Uitgangspunt was het schetsen van een beeld van Christus, Imago Christi, zoals dat in de loop der tijden in het gregoriaans is ontstaan. Men onderscheidt hierbij 4 periodes:

1. de apostolische tijd en de eerste eeuwen van onze jaartelling
2. de periode van de kerkvaders en de eerste belangrijke concilies
3. de middeleeuwen
4. de periode vanaf de 16e eeuw tot heden.

De samenstellers van dit programma zijn hierbij uitgegaan van de onderliggende tekst. Toch komen er moderne composities uit de Solemniaanse hoek aan bod in de eerste twee periodes en zijn er oude teksten gebruikt op nieuwe muziek in de twee laatste periodes. Dankzij een zeer uitgebreid booklet van meer dan 40 bladzijden en in drie talen, Latijn Nederlands en Engels, komt men als lezer meer aan de weet over de gekozen gezangen. Wetenswaardigheden over tekst en muziek wisselen de gezangen af. Ook elke afzonderlijke periode heeft een inleiding. Al bladerend en lezend krijgt men inderdaad een beeld van hoe men in de voorbije eeuwen met de man Jezus is omgegaan en hoe

vooral de kerk het beeld van deze man heeft bepaald. Juist de liturgie was het middel bij uitstek om de gelovigen het 'juiste' beeld van Christus op te leggen. Vooral in de tijd van de Kerkvaders en (toenmalige) concilies krijgt men een goed beeld van de politieke lading van sommige gezangen.

Als extra is er ook nog gedacht om van elk gezang te vermelden welke bron men heeft gebruikt. Dit varieert van Graduale Triplex tot het Milanese Antiphonale Missarum. Een klein punt van kritiek is dat de index niet overal klopt. Al met al is deze dubbel-cd meer een naslagwerk dan een luister cd. Het noodgedwongen ontbreken van een liturgische context is hier zeker debet aan. De gezangen worden zo tot een opsomming en dat bemoeilijkt mijns inziens het in zijn geheel beluisteren van deze opname.

De plaat bevat 26 tracks, waarvan er een aantal zijn met solostemmen. Dit bevordert de afwisseling, maar helaas zijn niet alle stemmen even geschikt om solo te zingen bij een opname. Daar komt nog bij dat de solozanger nog al ver weg klinkt in tegenstelling tot de forse maar enigszins saaie koorklank. Donkerder kleuren van de open klinkers zou tot een fraaiere klank hebben geleid. Over het algemeen zijn de zangers goed samen en is er ook echt gewerkt aan een interpretatie.

Het lijkt de zangers echter te ontbreken aan affiniteit met het officiële repertoire. Dit wrekt zich vooral in de psalmodie. Naar mijn smaak wacht men te lang tussen de afzonderlijke verzen en te kort na het eerste halfvers. Ook klinkt het me te gedirigeerd. Het komt daarmee wat kunstmatig en daarmee onnatuurlijk over. Nog een eigenaardigheid is de doxologie bij psalm 109. Hier zingt men geen twee afzonderlijke halfverzen, maar zwelt men aan op 'patri' en zonder pauze zingt men 'et Spiritui Sancto' er aan vast.

Ook het hymnezingen heeft mij bevreemd. In plaats van lettergrepen weg te laten, de cursief gedrukte woorddelen in de uitgaven die men gebruikt heeft, voegt men noten in het dubbele tempo toe om zo het metrum intact te laten.

Dit klinkt zeer onnatuurlijk en haastig. Door de bank genomen is de kwaliteit van deze cd goed te noemen. Er klinken ervaren en bewogen zangers en er wordt een interessant programma gebracht. Iets meer tempo had de opname als luisterplaat geschikter gemaakt.

De opname is alleen rechtstreeks te bestellen bij de schola zelf: prof. J. Bernards te Malden: tel. 024-3581465, e-mail:

janbernards@kabelfoon.nl.

Prijs: € 10,- + € 2,- verzendkosten.

Negende Festival van het Gregoriaans in Watou (B.), 24 t/m 28 mei 2006

Wim Boerekamp

Het thema van het festival was: Jezus Christus, voorafbeelding en vervulling. Van hieruit werd de muziek gekozen en in items verdeeld over de 20 koren. Hier heeft prof. Kees Poederoijen veel werk aan besteed. Verder werd elk koor door hem ingeleid met betrekking tot de tekst, nadat pater van Boeschoten, Norbertijn te Grimbergen, het koor telkens op eminente wijze had voorgesteld.

De opening: woensdagavond 24 mei in het vroegere Frans-Vlaanderen, in Boësechem op ongeveer 35 km. van Watou met prachtige koren uit o.a. Korea (Daegu), Estland (Vox Clamantis) en België (Cum Jubilo uit Watou). Donderdag 25 mei: plechtige hoogmis met vele bisschoppen geconcelebreerd en uitgezonden door de V.R.T. vanuit de monumentale Bertinuskerk te Poperingen met koren uit Korea (Daegu), Estland (Vox Clamantis) en Oostenrijk (Hofburgkapelle Wien). Om 20.00 uur: pre-ouverture in een monumentale kerk te Wervik op de grens met Frankrijk. Hier zongen koren uit Hongarije (Schola Jubilate), Korea (Daegu), Venezuela (Schola Gregoriana Gaudete) en Italië (In Dulce Jubilo).

Vrijdag 26 mei, in Watou in de morgenuren: een colloquium o.l.v. prof. Kees Poederoijen met als onderwerp: 'Waar komen de teksten uit het gregoriaans vandaan?'. Dit werd ondersteund door de Schola van de Kunstuniversiteit van Graz uit Oostenrijk o.l.v. prof. Eugeen Liven d'Abelardo.

's Middags volgde de eerste auditie met koren uit Canada (Schola St. Gregoire), Spanje (Schola Antiqua), Italië (In Dulce Jubilo) en Estland (Vox Clamantis).

Daarna een plechtige openingsmis met de Apostolisch Nuntius in België, mgr. K.J. Rauber, met koren uit Noorwegen (Consortium Vocale Oslo), Servië (Choralschola Cathedralis Suboticiensis), Venezuela (Gaudete). 's Avonds een alternatimconcert met een beroemd historisch orgel uit de 17e eeuw te Haaringe en gregoriaans van een nieuw koor van prof. Kees Poederoijen uit Wenen (met Oud-Wienersänger-knaben).

Zaterdag 27 mei: de lauden, voorgedaan door Dom Gerard Lafond osb en gezongen door een Hongaars koor (Jubilate). In de tweede auditie zongen koren uit Servië, Oostenrijk (Studentenschola Kunstuniversität Graz), Venezuela, Engeland (The Choristers of the Westminster Cathedral Choir) en Tsjechië (Schola Gregoriana Pragensis). De derde auditie volgde 's middags met koren uit Noorwegen (Oslo), Oostenrijk (Graz), Nederland (Hartkeriana o.l.v. E. Liven d'Abelardo), Noorwegen (Schola Sanctae Sunnivae Trondheim). Het avondconcert door koren uit Londen (Choirboys Westminster), Spanje (Schola Antiqua), Korea (Daegu), Frankrijk (Choeur de Paris de Femmes), Tsjechië (Gregoriana Pragensis) en Italië (In Dulce Jubilo van Turco).

Op zondag 28 mei een feestelijke hoogmis, verzorgd vanuit de parochiekerk van Watou met een groot koor uit België (Ad Hoc Schola België, o.l.v. Frans Mariman), Engeland (Westminster Cathedral Boys) Oostenrijk (Grazer Choralschola). De vierde auditie met scholae uit Hongarije (Jubilate), België (Schola Trunchi-niensis o.l.v. F. Mariman), Korea (Daegu) en Frankrijk (Choeur de Paris de Femmes). Als slot de vespers en zegen met medewerking van alle scholae.

En weer een receptie (gratis drankjes als gebaar van verbroedering), de derde al tijdens dit festival; en alle drie verliepen ze zeer amicaal en sfeervol. België weet hoe het zijn gasten moet onthalen.

Korte evaluatieve indrukken:

- Er kwamen excellente koren uit bijna alle werelddelen.
- De organisatie was als onberispelijk en feilloos te kwalificeren.
- De koren zingen over het algemeen met een zeer hoogstaande zangtechniek en kunnen ook
- zingen met vele excellente solisten.
- Men heeft zich goed verdiept in de semio-
logie en hoe het verder, muzikaal en zang-
esthetisch gezien, gestalte moet krijgen in de
koorzang: met veel differentiatie in de
beweging.

- Alle audities waren lange concerten van meer dan 2 uur zonder pauze.
- Er traden bijna bij elk koor veel jeugdige koorleden op. Om jaloers van te worden!
- Het jeugdkoor uit Korea zong alles van buiten.
- Ik heb meer Japanners dan mensen uit ons eigen land gezien.

Alle lof voor organisator Bernard Dehaegher en naaste medewerkers: Wim Orbie, Agnes Delbaere (volkszang) en de tientallen helpers en helpsters in het veld uit de omgeving van het kunstminnende Watou. Het was meer dan geweldig!

Watou

Festival Musica Sacra Maastricht:

15 t/m 17 september 2006

Thema: Weg van de Wereld: **Musica Sacra Maastricht**
Kluizenaars en Kloosterlingen

*True wisdom lives far from humankind,
deep in the great loneliness* (John Luther Adams)

In onze vorige aflevering treft u een uitgebreide introductie aan: TvGreg. Juni 2006, pag. 88-90.

Ook in 2006 weer een **Gregoriaanse Vierdaagse**. De stichting Amici Cantus Gregoriani organiseert dit najaar wederom een cursus gregoriaans: van donderdag 5 oktober tot en met zondag 8 oktober aanstaande. Nabij de abdij St. Benedictusberg te Vaals (Lemiers) bevindt zich in Wahlwiller het Arnold Janssen-klooster van de missiezusters van de Dienaressen van de Heilige Geest. Dit klooster biedt een gastvrij en inspirerend verblijf en werkterrein gedurende deze dagen. Ook zullen we, binnen en buiten de liturgie, regelmatig te gast zijn in de Benedictijnerabdij van Vaals gelegen in de aantrekkelijke omgeving van het Limburgse landschap.

Deze cursus is bestemd voor hen die al enige ervaring hebben met de gregoriaanse zangpraktijk. We zouden het een vervolgcursus kunnen noemen. Gedacht wordt aan hen die hun basisvaardigheid, hun bekwaamheid in het uitvoeren van gezangen in koorverband willen vergroten. De cursus is ook een ontmoetingsplaats voor hen die gefascineerd zijn door de innerlijke rijkdom van het gregoriaans. Vele aspecten van deze zang komen aan de orde en met name gaan we vooral vanuit de zangpraktijk op zoek naar het prachtige kleurenpalet van de modaliteit (kerktoonsoorten) in de gregoriaanse zang. Wij zijn bijzonder verheugd dat we Zr. Marie-Louise Egbers bereid hebben gevonden om de leiding van deze cursus op zich te nemen.

Haar ervaring en deskundigheid zijn waarborg voor zeer boeiende studiedagen.

Voor kostenopgaaf prospectus en verdere inlichtingen kunt u zich wenden tot het secretariaat van de stichting Amici Cantus Gregoriani. De deelnamecapaciteit is zeer beperkt. De aanmeldingen zullen in volgorde van binnenkomst worden behandeld.

Aanmelding bij:

B.M. Lamers, Leuvenlaan 9

5628 WE Eindhoven, tel. 0402411604

E-mail: amici-cantus-gregoriani@planet.nl

Gregoriaanse Academie

De leden van de Academie ontvangen het jaarprogramma. Van de deelnemers van deze studiegroep wordt verwacht dat zij beschikken over voldoende achtergrondinformatie van het gregoriaans, waaronder paleografische kennis en de semiologische interpretatie ervan; een en ander ter beoordeling van de werkgroepopleiding. Wellicht is het ook voor anderen interessant te vernemen welke onderwerpen zoal aan bod kwamen en komen.

15 mei 2006: Prof. dr. S. Klöckner: Scholadirigat auf Neumenbasis. Met als uitgangspunt 'geschriebene Neume: geronnener Gesang' liet Klöckner ons tekenen, ongeveer op de wijze van Laon-achtige melismen, hoe de ritmiek van een zinsdeel, zin, gezang behoort te klinken. Een onvergetelijke praktijkdag!

18 september 2006:

Prof. dr. J.B. Göschl: over restituties, zoals die al jarenlang verschijnen in de 'Beiträge'.

Eucharistievieringen, opgeluisterd door het Tilburgs Gregoriaans Koor

Inlichtingen: A.H.J. Baeten, tel. 013-5332687

E-mail: tgk-tilburg@planet.nl,

Internet: <http://home.planet.nl/~tgk-tilburg>.

De ACG-Schola

De landelijke Mannenschola van de ACG zingt:

- Zaterdag, 14 oktober 2006: parochiekerk van de H.H. Petrus en Paulus, Vierwindenl. 11, Tilburg. Vespers 17.30 u.; Eucharistie 18.00 u.
- Zaterdag 2 december 2006: Brigidakerk, Geldrop. Vespers 18.30 u.; Eucharistie 19.00 u.

Informatie bij: Ben Lamers, Leuvenlaan 9, Eindhoven, telefoon 040-2411604.

E-mail: benlamers@wish.nl.

Gregoriaans mannentrio Gregoriana

Gregoriana, o.l.v. Geert Maessen, verzorgt elke derde zaterdag van de maand (m.u.v. juli en augustus) een zogenaamde 'Gregoriaanse Meditatie'. Daarbij wordt ook samengewerkt met andere vocalisten en/of instrumentalisten, zowel uit het Oosten als het Westen, waardoor muzikale en religieuze verwantschappen van diverse culturen kunnen blijken. Plaats en tijd, tenzij anders aangegeven: Obrechtkerk, Jacob Obrechtstraat 30, Amsterdam, van 17.00 tot ca. 17.45 u. Toegang vrij (collecte).

Data en musici:

- Zaterdag 21 oktober 2006: Gregoriana i.s.m. celliste Frances-Marie Uitti.
- Zaterdag 11 november 2006: gregoriaanse bijdrage aan de VolZin-lezing 2006 (Gabriël van den Brink, Abeltje Hoogenkamp en Bert Keizer over de noodzaak van religie) door Gregoriana, i.s.m. een nog onbekende musicus.

Plaats: Janskerk, Janskerkhof, Utrecht.

Tijd: 13.00 – 16.00 uur.

- Zaterdag 18 november 2006: Gregoriana i.s.m. Het Weesper Saxofoonkwartet.
 - Zaterdag 25 november 2006: workshop gregoriaans voor belangstellenden. Door Gregoriana, i.s.m. belangstellenden.
- Plaats: Kerkcentrum De Lichtboog, Klokkeluiderstraat 10, Almere. Tijd: 14.00-16.30 u. Vrijwillige bijdrage. Info behalve onderstaande adressen: tel. 036-5335682.
- Zaterdag 16 december 2006: Gregoriana, i.s.m. Jankees Braaksma, portatieforgel en blokfluit.

- Zondag 17 dec. 2006: Advents- en Kerstconcert. Gregoriaans, vocale composities van Hildegard van Bingen en improvisaties op harp. Gregoriana, i.s.m. mezzosopraan Lysan van Winden, zang, en middeleeuwse harp. Plaats: kerk te Thesinge (Gr.).

Tijd: 15.00-16.00 u.

Inlichtingen: www.gregoriana.tk;

e-mail: r.lof@chello.nl; tel. 0294-419754.

Internationale Schola Cantorum Achel

Elke vierde zondag van de maand zingt de schola de gregoriaanse hoogmis in de Abdijkerk van De Achelse Kluis (Valkenswaard Nederland /Achel België). Aanvang: 10.45 u.

Inlichtingen bij Gerard van der Hoeven (0495-593079)

Begijnhofschola Breda

(o.l.v. Marie-Louise Egbers)

De Begijnhofschola is een groep van ongeveer 10 vrouwen. Ze bestaat vanaf 1984 en heeft in de loop der jaren een grote ontwikkeling door-gemaakt: van een traditioneel kerkkoor tot een vitale groep vrouwen, die met het Graduale Triplex uitstekend uit de voeten kan. De Schola is één van de koren van de kathedraal van Breda. De samenwerking met de Kathedrale Cantorij is uitstekend. De Begijnhofschola verzorgt muzikaal de eucharistieviering van iedere derde zondag van de maand, om half elf, in de Antoniuskathedraal van Breda, gelegen aan de St. Janstraat en in enkele kerken de Vespers. De Begijnhofcantorij bestaat uit zes vrouwen en vormde zich in 1996 vanuit de Schola. Door de kleine bezetting en veel extra studie is het mogelijk een keuze te maken voor ingewikkelder repertoire. Ze geeft concerten en heeft radio-opnamen gemaakt. Ook deze groep wordt geleid door Marie-Louise Egbers. De Begijnhofschola voert het Antoniusklankspel uit op 15 oktober om 16.00 u. in de O.L.Vrouwekerk aan de Kade in Roosendaal.

Info: M.L. Egbers (tel. 076-5221458) of

M. v.d. Berg (tel. 026-321 8161

e-mail: brangerberg@planet.nl).

Gastprofessoraat voor E. Liven d'Abelardo

Van eind 2005 tot begin 2007 werkt Eugene Liven d'Abelardo als gasthoogleraar Gregorianik aan de Universität für Musik und darstellende Kunst te Graz. Liven d'Abelardo leidde tien jaar lang de Schola Cantorum Amsterdam en is thans nog dirigent van Hartkeriana. Tot zijn opdrachten behoort de directie van de gregoriaanse schola van het Instituut voor Kerkmuziek en Orgel en het wetenschappelijk en praktisch onderwijs in de bachelor opleiding Kerkmuziek en in de master Gregorianik.

Interparochiële Schola Cantorum

Den Haag (dirigent: Albert Koopmans)

De Interparochiële

Schola Cantorum

Den Haag is opgericht in 1961 met de bedoeling de kerkelijke cultuurschat van het

Gregoriaans te bewaren en te blijven zingen in de liturgie. De Schola telt thans dertien leden. Nieuwe leden, ook zij die nog weinig ervaring hebben met het zingen van het gregoriaans repertoire, zijn zeer welkom.

Iedere 2e en 5e zondag van de maand wordt om 10.30 u. de Hoogmis gezongen in de kerk van de H. Pastoor van Ars.

Info: Albert Koopmans, Frankenstraat 88

2582 SN, Den Haag (tel. 070-3521576

E-mail: albert.koopmans@tiscali.nl;

<http://home.tiscali.nl/albertjf/>)

Schola Cantorum Amsterdam

(o.l.v. Jerry Korsmit)

Elke zondag wordt om 17.00 u. de Vesper gezongen in de Sint-Nicolaaskerk (tegenover het Centraal Station) in Amsterdam.

De wekelijkse frequentie is hernomen na de restauratie van de Nicolaaskerk.

Info: Secretariaat. Prins Hendrikkade 73

1012 AD Amsterdam

(tel. Simon Paul: 020-4961024)

Interkerkelijke Schola Cantorum

Dordrecht e.o. (koorleider: B.W.M. Odijk)

Eén van de aanbevelingen van het Tweede Vaticaans Concilie is om het getijdengebed weer een plaats te geven in het leven van de christengemeenschap. Het getijdengebed verdween enigszins uit het zicht van de gewone gelovigen omdat in de katholieke kerk alle nadruk kwam te liggen op de viering van de eucharistie. Langzamerhand wordt hier en daar geprobeerd het getijdengebed weer in ere te herstellen.

Info: B. Odijk, Waterhoenstraat 12

3334 AN Zwijndrecht

(tel. 078-6124746; fax 078-6127830

website: www.gregoriaansdordt.com

Gregoriaans in Noord Limburg

Al eerder in deze rubriek deed Wim Boerekamp verslag van een booming initiatief, dat zich vanuit Sevenum uitbreidt over de hele regio en momenteel ook leidt tot een nieuwe methode gregoriaans voor nieuwelingen. Deze methode is inmiddels door velen gelezen en becommentarieerd. Er is veel aan verbeterd en veranderd. De definitieve lay-out moet nog komen, evenals het vinden van een drukker en het bekostigen van de nodige copyrights. Boerekamp vraagt nog mensen die de methode ter inzage zouden willen hebben, om hem te adviseren of om er proefondervindelijk mee te werken.

Nu is er een stichting in oprichting voor een onder-(opleiding) en bovenbouw.

Eind augustus komt er een persbericht in de diverse bladen over de opleiding en het vervolg van dit initiatief. Er zijn plannen voor een gregoriaans festival voor Noord Limburg, te houden op 2 december a.s.

Info over de nieuwe methode bij

Wim Boerekamp (w.boerekamp@chello.nl)

Tel. 0493 31 37 96

oktober-december 2006 (B-jaar)

Zondag 1 oktober
Zesentwintigste zondag door het jaar

Zondag 8 oktober
Zevenentwintigste zondag door het jaar

Zondag 15 oktober
Achtentwintigste zondag door het jaar

Zondag 22 oktober
Negentwintigste zondag door het jaar

Zondag 29 oktober
Dertigste zondag door het jaar

Woensdag 1 november
Allerheiligen (Hoogfeest)

Donderdag 2 november
Gedachtenis van alle overleden gelovigen

Zondag 5 november
Eenendertigste zondag door het jaar
(Willibrordzondag)

Dinsdag 7 november
H. Willibrord, patroon van de Nederlandse
kerkprovincie (Hoogfeest)

Zondag 12 november
Tweëndertigste zondag door het jaar

Zondag 19 november
Drieëndertigste zondag door het jaar

Zondag 26 november
Christus Koning van het heelal (Hoogfeest)

Zondag 3 december (jaar C)
Eerste zondag van de Advent

Vrijdag 8 december
Onbevleete Ontvangenis van de H. Maagd Maria

Zondag 10 december
Tweede zondag van de Advent

Zondag 17 december
Derde zondag van de Advent

Zondag 24 december
Vierde zondag van de Advent

Maandag 25 december
Kerstmis (Hoogfeest)

Zondag 31 december
H. Familie (Feest)

Piepende wagens / 93
Van de redactie

Verlangen, vrede en vreugde / 94
drs. J.B. te Velde

Vrouwe Gregoriana / 98
G. van Osch

Het kleurenpalet van de modaliteit (5) / 103
M.-L. Egbers

Het Eerste Nederlands Gregoriaans Festival / 110
Impressies van enkele bezoekers

Lazarus en de rijke vrek / 113
A. Kurris

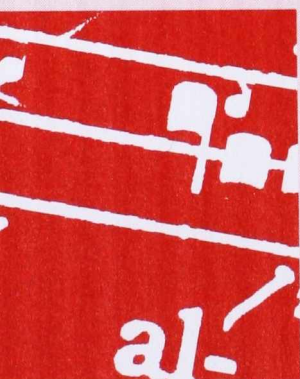
Hebdomada XXVIII / 122
G. van Osch

Forum / 124

Recensies/verslagen / 125

CD-bespreking / 126

Mededelingen / 129

 Stichting
amici Cantus Gregoriani